

ARAŖTIRMACI/SORUŖTURMACI GAZETECİLİK

Hakan Temiztürk

GİRİŞ

Haber, gazeteciliğin en önemli çıktısıdır. Gazeteciliğin başlangıcından bugüne kadar insanların/toplumların haberdar olma/bilme ihtiyacını karşılamak için gazeteler ve gazeteciler bütün mesailerini “haber” değeri taşıyan olayları/durumları öğrenmeye, öğrendiklerini belirli bir formata uygun olarak yazmaya, sonra da yaymaya harcamıştır.

Günümüzde de haberleşme/iletişim dünyasında bu yöndeki çabalar sürmektedir; geçmişten farklı olarak gazetecilik alanında özellikle 1980’lerden itibaren uzmanlık alanları oluşmuş ve farklı haber türleri, gazetelerde farklı bölümler, farklı gazeteler, farklı dergiler oluşturulmuştur.

Gazeteciliğin uzmanlık alanlarından biri “araştırmacı gazetecilik”tir. Kavram aslında gazetecilik mesleğinin olmazsa olmazı olarak kabul edilen ‘araştırma’ faaliyetini/amacını imler.

Zira gazetecilik/habercilik, olayların, durumların, faaliyetlerin, bilgilerin aktarılmasından ibaret bir iş değildir; sosyal sorumluluk, basın ahlakı, yurttaşlık bilinci gereği kamu yararını gözeterek araştırma yapma, olayları soruşturma misyonunu da içerir. İletişim ve medya alanında yaşanan teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler bilginin daha hızlı ve kolay yayılmasına, haberlerin niteliğinin değişmesine, bunlara bağlı olarak da ortaya çıkan ‘ürün’ün kalitesinin tartışılmasına sebep olmaktadır.

Dolayısıyla sadece bilginin/olayın aktarımından ibaret olan haberler okurları tatmin etmemektedir. Derinlemesine bilgi ve açıklamanın yer aldığı, gizli-saklı hususların aydınlatıldığı, somut ve kesin verilerin kullanıldığı haberler daha değerli sayılmaktadır. “Araştırmacı/soruşturmacı habercilik” işte bu ihtiyacı karşılamak için geliştirilmiş bir uzmanlık alanıdır; birçok gazetecilik türüne nazaran sonradan ortaya çıkmış olmasına rağmen bu yönüyle önem kazanmıştır.

KAVRAMLAR VE TANIMLAR

Gazetecilik/habercilik hem Türkiye’de hem de dünyanın birçok ülkesinde 20. yüzyılın sonlarına doğru ticari yönü ağır basan bir iş/meslek haline gelmiştir. Habercilik bu bağlamda önemli değişimler yaşamıştır. İletişim teknolojisi alanındaki gelişmeler, bilginin alınıp satılabilen bir meta haline dönüşmesine, büyük holdinglerin medya sektörüne yatırım yapmasına, giderek büyümelerine, pazar paylarını ve gelirlerini artırmaya yönelmelerine kapı aralamış, ticari birer aktör haline gelen medya yatırımcıları bu alanda tekelleşme/yoğunlaşma çabasında olmuştur. Habercilik ile ticari kaygıların bir arada yürümesi gereği, gazetelerin/gazetecilerin habere yaklaşımını etkilemiş ve böylece gerçek haberler yerine, gerçekleri göstermek yerine sansasyonel ve kar getirisi yüksek habercilik tercih edilir hale gelmiştir.

Bu duruma alternatif olarak, araştırmacı gazeteciler/gazetecilik giderek magazinleşen, sıradanlaşan, ticarileşen habercilik ortamında araştırma, soruşturma, inceleme haberleriyle değer ve önem kazanmıştır.

Asıl işi gerçekleri ortaya çıkarmak ve duyurmak olan gazeteciler, medyadaki ticarileşmenin, siyasi, ekonomik, askeri, idari sınırlamaların sonucunda bu misyonlarını

yitirmektedir. Onların hangi haberleri yazıp yazmayacaklarına çalıştıkları basın kuruluşları, formel ya da informal bağlarla bağlı oldukları kişi, kurum ve örgütler karar vermeye başlamıştır. Böyle bir ortamda, kamu yararını ilgilendiren konularda araştırmacı/soruşturmacı gazeteciler birer kurtarıcı olarak öne çıkmaktadır.

Haber, Araştırma, Soruşturma

“Araştırmacı” gazeteciliğin/haberciliğin ayrı bir alan olarak ortaya çıkması/benimsenmesi, araştırma olgusunun gazetecilikte/habercilikte zaten bulunması gerektiği, gazeteciliğin doğasının araştırmayı gerektirdiği göz önünde bulundurulunca bu durum tuhaflık arz etmektedir. Ancak medya alanındaki ticarileşme, siyasi, ekonomik, idari, askeri güç sahiplerinin habere ulaşmayı ve haberin yayımını engelleyici tavır ve davranışları kamu yararını gözetme ve gerçekleri ortaya çıkarma bakımından rutin habercilikle/haberlerle yetinmemeyi, araştırmacı gazeteciliğe yönelmeyi gerekli kılmakta ve bu anlamda araştırma/soruşturma faaliyeti ve sonrasında oluşturulan haberler daha anlamlı olmaktadır; yine bu bağlamda “araştırmacı/soruşturmacı” haberciliğin ayrı bir alan olarak değerlendirilmesi doğru kabul edilmektedir.

Bu bağlamda açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer husus da “araştırma” ile “soruşturma” kavramlarının hangisinin tercih edilmesi gerektiği hususudur. Bu ünite de bu hususa ilişkin yaklaşım şöyle olacaktır: Yukarıdaki açıklamadan hareketle, “araştırma”nın gazeteciliğin olmazsa olmaz bir unsuru olduğu ortadadır; dolayısıyla haberciliğin ayrı bir alanı, farklı bir uzmanlık dalı olarak “araştırmacı gazetecilik” kavramının kullanılması gereksizdir. Araştırma olgusunun gazeteciliğin doğasında bulunan bir unsur olmasından dolayı “araştırmacı habercilik” kavramının yerine “soruşturmacı habercilik/gazetecilik” kavramın daha uygun olacaktır; aslında “araştırmacı” kavramı ile kastedilen de haberlerin derinlemesine araştırıldığı, incelendiği, soruşturulduğu, gizli-saklı yönlerinin açıklığa kavuşturulduğu “soruşturmacı”lıktır. *Gazetecilik/habercilik zaten araştırmaya dayalıdır/dayanmalıdır; daha ileri, daha nitelikli, daha uzmanlaşmış haber türü “soruşturmacı gazetecilik/habercilik”tir.* Bu ayrıma rağmen günümüz gazetecilik pratikleri, haber uygulamaları ve yayın politikaları göz önünde bulundurulduğunda ünite boyunca iki kavramın (araştırmacı/soruşturmacı habercilik) birlikte ve birbirlerinin yerlerine kullanılmasının doğru olacağı değerlendirilmektedir. Zira -ne yazık ki- haberler “soruşturmacı” olmadığı gibi, medya organlarında yayınlanan birçok haberin “araştırma”ya bile dayanmadığı ortadadır.

Araştırma/Soruşturma Haberi

“Araştırma” kavramı ile kast edilen olayları inceleme ve bilgileri toplamanın ötesine geçerek gözlemde bulunmak, toplanan bilgileri yeniden organize etmek, analiz ve senteze tabi tutmak, yorumlamak, değerlendirmek ve anlamlı bilgiler bütünü haline getirmektir. Dolayısıyla karmaşık bir süreçtir. Araştırma kavramı için yapılan tanımların ortak yönü, insanlığın yararına yönelik olması, bireyin ve toplumun karşılaştığı problemleri çözme, insanlığın hizmet ve kullanımına yeni araçlar getirme amacının bulunmasıdır. Buradan hareketle “araştırma”yı, amaçlı, planlı ve sistemli olarak verilerin toplanması, gruplanması, analizi, sentezi, açıklanması, yorumlanması ve değerlendirilmesi işlemleriyle problemlere güvenilir çözüm bulma yolları olarak tanımlamak gerekir.

Araştırma, habere ulaşmanın ve yazmanın en önemli faktörüdür. Herkesin gözü önünde meydana gelmiş sıradan bir olayın, rutin gelişmenin (trafik kazası, yürüyüş, sokak kavgası vs.) habere dönüştürülmesi sürecinde dahi araştırma ve soruşturma gerekir. Sosyal sorumluluk bilincine sahip, etik kaygıları güden, kamu yararını gözetten her gazeteci, habere ilişkin malzemeyi/bilgiyi derlemek, doğruluğunu test etmek, olayda adı geçenlere ulaşmak gibi birtakım yükümlülüklerle sahiptir.

Toplum pek çok olaydan, kendini rahatsız eden sorundan, insanları mağdur eden yolsuzluktan gazetecilerin araştırmaları, iddiaları/bilgileri soruşturmaları ve sonrasında yazdıkları haberler sayesinde haberdar olmaktadır. Araştırma/soruşturma süreci zorlu, uzun ve yorucu olduğu için gazetecilik etkinliklerinin hepsinden daha değerli, önemli ve doğruduğu sonuçlar bakımından en etkilisidir. Bu tür haberleri cesur, becerikli, usta ve çalışkan gazeteciler yapabilir.

Çünkü araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik, bilinmesini istenmeyen ancak bilinmesinde kamu yararı bulunan olay ve olguları, birtakım güç odaklarının engellemelerine rağmen sistematik bir araştırma ile ve belgeleriyle ortaya çıkarıp haberleştirme sürecidir. Araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik için yapılan bir diğer tanım da bu nitelemeyi desteklemektedir: **Kasıtlı olarak gizlenmiş, gizli kalması için yasal, idari ve/veya pratik önlemler alınmış, gizli kalmasından kamunun siyasal, sosyal, ekonomik zararlar gördüğü birtakım gerçeklerin gün ışığına çıkarılması, neden olduğu zararların giderilmesi amacıyla yönelik haberlere araştırma/soruşturma haberi, bu amaçla yapılan habercilik faaliyetine araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik denir.**

TARİHSEL GELİŞİM

Gazeteciliğin köklü bir geçmişi bulunan Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), araştırmacı/soruşturmacı haberciliğin önemli ve sonuçları bakımından etkili örnekleri bir hayli fazladır. 1690'da koloni yönetimine yönelttiği eleştirilerle dikkat çeken Benjamin Harris (1673-1716) ile yönetimin emir ve talimatlarıyla yayın yapmayı, sosyal ve siyasal konularda yaptığı araştırmalara dayanarak reddeden James Franklin (1697-1735), ilk dönem araştırmacı gazeteciler ve yayıncılardır.

ABD'de 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında da iktidar çevrelerini rahatsız ettiği için *"muckraker"* olarak nitelenen/aşağılanan araştırmacı/soruşturmacı gazeteciler bulunuyordu. Büyük ulusal gazeteler ve dergiler için siyasi yolsuzlukları, şirketlerin ve sendikaların usulsüzlüklerini ortaya çıkaran haberler, özellikle 1902 - 1912 yılları arasında orta sınıf okuyucu kitlesinin ilgisini çekti. *Collier's Weekly*, *Munsey's Magazine* ve *McClure's Magazine* gibi büyük dergiler, bu alanda önemli haberler yaptılar. *McClure's Magazine* adlı dergide Ida M. Tarbell adlı gazeteci *The History of Standard Oil* başlıklı haberiyle bir petrol şirketinin yolsuzluklarını, aynı derginin muhabiri Lincoln Steffens ise *The Shame of Minneapolis* başlıklı haberinde Minneapolis şehrindeki siyasi yolsuzlukları haberleştirdi. Basınla çok yakın ilişkilere sahip olan dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt, yozlaşmış siyasetçiler, belediye başkanları ve şirketlere yönelik skandal/dolandırıcılık haberleri yapan gazetecileri eleştirdi ve onlardan uzak durdu.

Araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğin en önemli örnekleri 1960'larda yine ABD'de karşımıza çıktı. *The Washington Post* muhabiri Bob Woodward ve Carl Bernstein, *Watergate* skandalını ortaya çıkardı; yerel düzeyde, New York'ta *The Village Voice* ve Boston'da *The Phoenix* gibi alternatif haftalık gazeteler ile *Mother Jones* ve *The Nation* gibi politik dergiler araştırma/soruşturma haberciliğine yöneldi.

ABD'de Araştırmacı/Soruşturmacı Habercilik

Yukarıda 20. yüzyılın başlarındaki araştırma/soruşturma haberi ve habercilerine ilişkin birkaç örnek yer aldı. 1960 ve 1970'lere damgasını vuran iki olay/haber, bu tür haberciliğin en önemli iki örneği olarak tarihe geçmekle kalmamış, doğurduğu sonuçları itibarıyla en etkili haberler olarak tarihe geçmiştir. Bu iki haberin öyküsünü aktarmak önemlerine ve örnek olmalarına binaen yararlı olacaktır.

Lyndon Johnson, 1963 yılında ABD'nin 36'ncı başkanı olduğunda Vietnam savaşıyla ilgili detaylı bilgi istedi. Savunma Bakanı Robert McNamara, bu talebi karşılamak için Vietnam'a giderek oradaki Amerikalı generaller ile görüştü, cepheleri gezdi. Vietnam'dan ayrılmadan önce, havaalanında basın toplantısı düzenledi; gördüklerinden ve dinlediklerinden mutlu olduğunu söyledi. ABD'nin eğittiği Güney Vietnam Ordusunun büyük sorumluluklar alabilececek duruma geldiğini, savaş hattındaki Amerikalıların yükünü devralmaya hazır olduğunu, buna karşılık komünist 'Viet Kong'luların etkinlik ve insan kaynağı bakımından gerilediklerini belirtti. McNamara, ABD'ye döndükten sonra da Andrews Hava Üssü'nde basının karşısına çıktı ve Saigon'daki açıklamalarını yineledi. Daha sonra Beyaz Saray'a giderek Başkan Johnson'a brifing verdi. Amerikan kamuoyu da bu dönemde konuyla ilgilendi; Vietnam'da işlerin yolunda gittiğine ilişkin haberleri, konuşmaları, propagandaları takip etti. Ama bir süre sonra McNamara'nın Vietnam ziyareti ve Başkan Johnson'a verdiği brifing gündemden düştü; kimse bir şey konuşmadı.

Aradan sekiz yıl geçtikten sonra 13 Haziran 1971 tarihli *New York Times (NYT)* gazetesi, ilk sayfadan, devam etmekte olan Vietnam Savaşı ile ilgili ABD'nin gizli belgelerini, istihbarat analizlerini yayımlamaya başlayınca o güne kadar bilinenlerin, konuşulanların yalan olduğu ortaya çıktı. Gizli savaş belgelerinin yayımlanması, ABD'de tam bir şok etkisi uyandırdı. Tarihe '*Pentagon Papers (Pentagon Belgeleri)*' olarak geçecek belgeler, Johnson ve Nixon yönetimleri ile ABD ordusunun, Vietnam Savaşı hakkında kamuoyuna yaptığı resmi açıklamaların ve Kongre'ye sunduğu bilgilerin büyük çoğunlukla yalanlardan oluştuğunu gösteriyordu. Askeri analist Daniel Ellsberg, devlet yetkililerinin halka Vietnam'da olan biten hakkında yalan söylediğini gördüğünde bu belgeleri Kongre'ye ve medyaya sızdırmaya karar vermişti. *NYT*, bu belgeleri yayımlamayı kabul etmişti. Yayımlanan belgeler arasında Robert McNamara'nın, 1963'teki üç günlük Vietnam gezisinden sonra Başkan Johnson'a verdiği brifing de bulunuyordu. McNamara, Başkan Johnson'a Vietnam'da işlerin aslında çok kötü gittiğini aktarmıştı. Komünist 'Viet Kong'lulara katılım, kayıplarının çok üstündeydi. Güney Vietnam Ordusu ise ABD ordusunun yükünü hafifletmek bir yana kendini savunmakta bile yetersizdi. Dolayısıyla Vietnam'dan Amerikan askerlerinin tahliyesine değil, aksine, acilen asker sayısının artırılmasına ihtiyaç vardı. Yani, Savunma Bakanı McNamara'nın 1963 yılında hem Saigon havaalanında hem de Andrew Hava Üssünde yaptığı açıklamaların tamamı yalandı. Johnson yönetimi, kamuoyunda ve

Kongre'de Vietnam savaşına desteğin düşmemesi için, gerçekleri saklamıştı. *NYT*'nin belgeleri yayımlamaya başlamasından sonra Adalet Bakanı gazeteye bir telgraf çekerek, ‘‘milli güvenliği tehlikeye düşüren yayını derhal durdurmalarını’’ istedi. Bununla yetinmeyen

- **Watergate skandalı** ABD Başkanı Richard Nixon'ın istifa etmesiyle sonuçlanan siyasi bir skandaldır. Washington'daki Watergate adlı binada gerçekleştiği için skandal bu adla anılmıştır. Olaylar şöyle gelişmiştir:
- 17 Haziran 1972 günü 5 hırsız Watergate iş merkezindeki bir büroya girerken polis tarafından yakalanarak tutuklandı. Büro, muhalefetteki Demokratik Parti'nin genel merkezidir. Sürdürülen soruşturma hırsızların Nixon'ın partisi Cumhuriyetçi Parti ile bağlantılı olduklarını ve amaçlarının Demokratik Parti'nin telefonlarını gizlice dinlemek üzere mikrofonlar yerleştirmek olduğunu ortaya koydu. Bunun üzerine Başkan Richard Nixon bu hırsızlığın arkasında olan bütün siyasetçilerin ortaya çıkarılması için Adalet Bakanı Elliot Richardson'ı görevlendirdi. Richardson, Archibald Cox isimli bir savcını bu göreve atadı. Cox, Beyaz Saray'da başkanın bütün konuşmalarını teybe alındığını öğrenerek bu bant kayıtlarının kendisine verilmesini istedi. Richard Nixon bu isteği kesinlikle reddetti ve Cox'un görevden alınmasını emretti. Adalet Bakanı Cox'u görevden almayı reddedince Richard Nixon Richardson'ın işine son verdi.
- ABD Yüksek Mahkemesi Richard Nixon'ı bant kayıtlarını savcılara teslim etmeye zorladı. Richard Nixon bant kayıtlarını sonunda teslim etti ama bu sefer Richard Nixon iyice halkın desteğini kaybetmişti ve ABD Kongresinde Richard Nixon'ı görevden almak üzere soruşturmalar başlamıştı. Bu ortamda 8 Ağustos 1974 tarihinde Richard Nixon televizyonda yaptığı bir konuşmayla ertesi gün istifa edeceğini açıkladı. Yerine Başkan yardımcısı Gerald Ford başkan oldu. Böylece Richard Nixon ABD tarihinde başkanlıktan istifa eden ilk ve tek başkan oldu.
- *The Washington Post*'un iki genç muhabiri Bob Woodward ve Carl Bernstein, önce Watergate Otel'de hırsızlıktan bahseden küçük haberle okurlarının karşısına çıktı; küçük bir yerel öykü zamanla dönemin en büyük haber hikâyesine dönüştü. Woodward ve Bernstein, hırsızlık, casusluk, telefon dinleme ve hileyi takip etti. Watergate skandalı, Richard Nixon'ın başkanlığına mal oldu ve *Post*'a ulusal ve uluslararası düzeyde saygınlık getirdi. İki muhabir çabalarının karşılığını 1973 yılında Pulitzer ödülü kazanarak aldı.

Nixon yönetimi, mahkemeye başvurarak haberin yayımının durdurulmasını talep etti. Federal hükümetin mahkemeye bir gazete haberinin yayımdan önce tedbiren durdurulması talebi ABD basın tarihinde ilk kez oluyordu. Mahkeme, ‘milli güvenlik’ gerekçesiyle yönetimin talebine uygun olarak yayımı durdurma kararı verdi. Üst mahkeme ilk derece mahkemenin bu kararını bozdu. Konu Yüksek Mahkeme'ye taşındı (O günlerde, *Washington Post* gazetesi de Daniel Ellsberg'e ulaşarak edindiği belgeleri, gazetenin avukatlarının ‘bunu yayımlamak gazetenin sonu olabilir’ uyarısına rağmen yayımlamaya karar verdi; *NYT*'ye rakip gazeteden gelen bu destek önemliydi). ABD Yüksek Mahkemesi 30 Haziran 1971 günü 3'e karşı 6 oyla ABD yönetiminin yayım yasağı talebinin reddine karar verdi. Haberler yayılmaya devam etti; Amerikan kamuoyunun yönetime desteği azaldı. Bu durum ABD'yi Vietnam'dan çekilmeye zorlayan bir yola soktu. [<http://t24.com.tr/yazarlar/cemal-tuncdemir/abd-mahkemesinin-the-posta-konu-olan-basin-ozgurlugu-kararinin-gerekcesi,18977>]

Amerikan gazetecilik tarihinde araştırmacı gazeteci kimliği ile öne çıkan çok önemli iki isim de The Washington Post gazetesi muhabirleri Bob Woodward ve Carl Bernstein'dir. İki muhabirin Watergate binasındaki Demokrat Parti genel merkezinin dinlenmesi skandalını ortaya çıkarıp haberleştirmeleri kayda değer gazetecilik başarısı olmuş ve bu iki gazeteciye ödül getirirken dönemin ABD Başkanı Nixon'ı da istifaya götürmüştür.

Araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik alanında **Joseph Pulitzer** en önemli gazetecilerden biri olmuş, yaptığı haberciliğe ithafen kendi adını taşıyan bu alandaki en prestijli ödüllerin verildiği

yarışma düzenlenmiştir. Pulitzer, toplumdaki kötülüklerin kamuoyuna yansımaları için çeşitli yöntemler gündeme getirmiş, araştırma ve soruşturmanın yanında, habere konu olan olaylara ilişkin röportaj yapılmasını da önermiştir.

Avrupa’da Araştırmacı/Soruşturmacı Gazetecilik

Araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğin Avrupa’daki örnekleri sonuçları bakımından ABD’deki kadar önemli ve etkili olmasa da dikkat çekici ve ilginç haberlerin ve farklı araştırma yöntemlerinin denendiği kesindir.

Fransız gazeteci Alain Guérin 1950’ler, 1960’lar ve 1970’lerdeki kitaplarında (*Direnışin Kroniđi*, *Gri General*, *CIA Nedir?*, *Sođuk Savaş Komandoları*, *Yoldař Sorge*) ve *L’Humanité* adlı gazete için yazdığı haberlerinde casusluk ve direniş öykülerini kaleme aldı. Laurent Mauduit de ekonomik konularda ve sosyal politika alanında uzman bir araştırmacı gazeteci olarak *Le Monde* ve *Libération* gibi ünlü Fransız gazetelerde çalışmıştır. Ekonomi ve sosyal politika alanında çok sayıda kitap yazmış olan Mauduit internetten yayın yapan *Mediapart* sitesi ile etkili gazetecilik yapmıştır. *Mediapart*’ın diğer kurucuları François Bonnet, Gérard Desportes ve Edwy Plenel de Fransız basının önemli isimleri arasındadır. Edwyl Plenel özellikle siyasal alandaki haberleri ve kitaplarıyla bu alanın önemli isimlerine arasına girmiştir. Plenel’in gizli olayların ortaya çıkarılması için yürüttüğü çabalar ve kullandığı teknikler ‘vatandaş gazeteciliği’ olarak da değerlendirilmiştir (Plenel, yaptığı başarılı haberlerle ünlenmiş, ancak bazı siyasal skandal haberlerinin ise ‘yalan’ olduğu ortaya çıkmıştır). Fransız basınının araştırmacı gazetecilerinden biri de Pierre Pean’dır. Eski devlet başkanı François Mitterand’ın gençlik faaliyetleri hakkında yaptığı araştırmalarla ün kazanmıştır.

Fransa’da araştırmacı gazetecilik 1980’lerden sonra gelişmiş; günün olaylarını takiple yetinmeyen Fransız gazeteciler, aynı zamanda sorgulayan, inceleyen, bağları çözümleyen, üst düzey siyasetçi ve yöneticileri rahatsız eden haberler yapmıştır. *Le Point* gazetesi muhabiri Jacque Lessiur’e göre, araştırmacı gazetecilik her şeyden önce bir olanak meselesidir; araştırma haberi için boş zamanlara ihtiyaç duyulur. Araştırma/soruşturma haberiyle uğraşacak gazetecinin rutin işlerden muaf tutulması gerekir. Bir başka araştırmacı gazeteci Gilles Perrault da bu durumdan yakınarak, sorunun gazetecilerde değil, gazete yönetiminden kaynaklandığını söylemektedir. Dolayısıyla zahmetli bir uğraş olması, araştırmacı/soruşturmacı gazetecilerin kendilerine gazetelerde yeterince yer bulamaması gibi sebeplerle bu ülkede yapılan araştırma/soruşturma haberleri kitap halinde basılmış ve böylece kitlelere ulaştırılmış, gazeteler bu bakımdan kısır kalmıştır.

Almanya basım faaliyetlerinin ve gazeteciliğin en erken başladığı Avrupa ülkelerinden biridir. Mainz’da 15. yüzyılda geliştirilen modern matbaa ve yenilikçi teknolojisi, buradan ülkenin diğer bölgelerine, Avrupa’ya ve dünyaya yayılmıştır. Bugün dünyanın en önemli medya pazarlarından biri bu ülkede bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı öncesindeki Nazi Almanyası kitle iletişim araşlarının propaganda amaçlı kullanımının en önemli ve en kötü örneğine sahne olmuştur. II. Dünya Savaşı ertesinde yeniden kurulan Almanya’da gazeteler de yeni bir başlangıçla habercilik yapmaya başlamıştır. 1950’ler ve 1960’lar bu ülkede gazeteciliğin yeniden tesis edildiği ve geliştiği dönem olmuştur. Bu dönemde ve sonrasında önemli gazeteciler yetişmiştir. [Germany: Media and Publishing". Britannica.com. 1]

Günter Wallraff bu gazetecilerden biridir. Özellikle 1970-1990 döneminde bir çok önemli habere imza atmış olan Wallraff, 1965-66’da iş dünyası ile ilgili röportajlarıyla tanındı; araştırma haberleri yüzünden tepkilerin hedefi oldu. Buna rağmen röportajlarına

devam eden Wallraff, bir psikiyatri kliniğinde alkol bağımlısı, evsiz birisi, ev arayan bir öğrenci veya Amerikan ordusuna napalm bombası satmaya çalışan birisi gibi çeşitli kılıklara girerek bu röportajlarını gerçekleştiriyordu. Bazı işletmelere ‘bakanlıktan arıyorum’ diye telefon ettiği için hakkında dava açıldı; yerel mahkeme kamunun haber alma özgürlüğü olduğunu gerekçe göstererek beraat ettirdi.

Wallraff 1977 yılında, 3,5 ay boyunca *Bild* gazetesinin Hannover bürosunda, başka isim altında, redaktör olarak çalıştı. *Kapıları Açan Adam* adıyla *Bild*’de geçen yıllarını konu edinen bir kitap yazan Wallraff, yaşadığı gazetecilikle bağdaşmayan olayları, haber savsaklamalarını ve yalan haber yapmalarını, sahte araştırmaları anlattı. Kitap bestseller oldu. Bunun üzerine Alman Basın Kurulu, *Bild* gazetesine altı kınama, Wallraff’a da “uygun olmayan yöntemlerle yapılan araştırma” nedeni ile bir kınama cezası verdi. *Bild*’in yayıncısı Axel Springer AG şirketi, Wallraff’ı defalarca dava etti.

1983 yılında da Türk işçisi kılığında ve "Ali Levent Sinirlioğlu" takma adıyla iki yıl boyunca McDonald's ve Thyssen gibi çeşitli işyerleri ve fabrikalarda çalıştı; ilaç geliştirme laboratuvarında, klinik araştırmalar kapsamında üzerinde ilaç denenilen insanların arasında bulundu. *En Altta* isimli kitabında, yaşadığı çok kötü olayları, yabancı işçilere karşı kötü davranışları, firmaların vergi kaçırma hilelerini ve iş güvenliği ihlallerini çok detaylı bir şekilde anlattı.

Wallraff’ın takma isimlerle kendini gizleyerek araştırma haberi yapma yöntemi literatüre "*wallraffing*" olarak yerleşti. Wallraff niçin bu yöntemi kullandığını şöyle açıkladı: “Toplumun maskesini düşürmek için kılık değiştirmek zorundasınız. Gerçekleri ortaya çıkarmak için aldatmak ve sahte tavır takınmak zorundasınız.” [https://tr.wikipedia.org/wiki/Günter_Wallraff 4]

*Politika*nın *İş ve Suçları*, *Para İçin Öldürdüler*, *Bataklık*, *Rus Mafyası* gibi kırk kitap yazan ve yolsuzluk ve mafya uzmanı olarak tanınan Jürgen Roth (1945 - 2017), kariyeri boyunca yoksulluk, yolsuzluk ve çeşitli ülkelerde karşılaştığı diğer sorunlarla ilgili haberlere imza attı. Ayrıca sayısız televizyon belgeseli üretti. Roth *The New Demons (Yeni Şeytanlar)* adlı kitabında, Bulgaristan’ın eski İçişleri Bakanı Roumen Petkov’un sınır ötesi uyuşturucu kaçakçılığıyla uğraştığını yazdı. Petkov kendisine dava açtı; ancak mahkeme Roth’u haklı buldu. Roth, Almanya’nın Saksonya eyaletinde politikacılar, avukatlar ve polis memurlarının karıştığı bir mafya yapılanmasını ve bu örgütün karıştığı yasadışı işleri ortaya çıkaran bir başka haberle de mahkemelik olmuş, bu olayda da istihbarat raporlarına dayanarak haberi oluşturmuş olduğu için beraat etmiştir. [https://sofiaglobe.com/ 2017/09/29/jurgen-roth-dies/]

Almanya’da güçlü haber dergileri de bulunmaktadır. *Der Spiegel*, *Stern* ve *Focus* en bilinen dergilerdir. 1947’de yayın hayatına başlayan *Der Spiegel*, siyasi görevi kötüye kullanma ve skandalları açığa çıkarmada kendine özgü geleneği bulunan bir dergidir; ünlü Britannica ansiklopedisi derginin bu niteliğini şöyle nitelemiştir: "Der Spiegel, devletin yolsuzluk ve skandallarının agresif, güçlü ve iyi yazılmış izahlarıyla meşhurdur." Dergi 1962’de bir inşaat şirketinin askeri tesis inşaatı işi için Federal Savunma Bakanı Franz Josef Strauss’a rüşvet verdiğiğine ilişkin bir haber yaptı. Meclis soruşturmasında bu yönde kanıt rastlanmadı. Bir süre sonra (1963) derginin binası polis tarafından basıldı; yayın yönetmeni Rudolf Augstein ile editörler Claus Jacobi ve Johannes Engel tutuklandı. Dergi yayınlarında

ısrar etti; konuyla ilgili haberler yaptı. Strauss'un komisyona yalan söylediği, Adalet Bakanı Wolfgang Stammberger'in adli sürece müdahale ettiği ortaya çıkınca toplamda beş bakan istifa etti ve hükümet düştü. Daha sonra Alman yüksek mahkemesi gazetecilere dava açılmasına gerek olmadığına karar verdi.

Stern, Almanya'nın yeniden kurulduğu II. Dünya Savaşı ertesinde 1948 yılında kuruldu. Önemli ve ses getiren haberlere imza atan dergi, 28 Nisan 1983 tarihli nüshasında "*Hitler'in Günlükleri*"ni yayımlamaya başlayınca hem ülke içinde hem de ülke dışında gündem oluşturdu. Ancak bir süre sonra Günlükler'in sahte olduğu ortaya çıktı; Konrad Kujau adlı 'sahtekar' 9,3 milyon marka sahte günlükleri gazeteye satmıştı. Mahkûm olup hapse düşen Kujau, sadece günlükleri değil başka eşyaları da Hitler'e ait olduğu yalanıyla satmayı adet edinmişti. Bu olay derginin itibarını oldukça sarstı; toparlanması ve eski saygınlığını kazanması oldukça zor oldu.

1993'te çıkmaya başlayan *Focus* ile birlikte Almanya'nın söz konusu haber dergileri özellikle 1990-2010 arasında bir milyon civarındaki tirajları ile de Avrupa'nın en önemli haber dergileri oldu.

TÜRKİYE'DE ARAŞTIRMACI/SORUŞTURMACI GAZETECİLİK

Seyfettin Turhan'a göre, araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik, Türkiye'ye ABD'den geldi. Türk basını için oldukça yabancı bir alandı ama herkesin bildiği, tanıdığı bir alan olarak beğenildi, ilgi gördü.

Türkiye'de 1970'li yılların ikinci yarısında araştırmacı gazeteciliğin ilk örneklerini ortaya çıktı. **Uğur Mumcu** özellikle siyasal alandaki araştırmaları ve haberleriyle bu alanın öncüsü olmuştur. Mumcu ANKA Ajansı'nda **Altan Öymen**'le birlikte “**mobilya ve hayali ihracat dosyası**”nı hazırlayarak Türkiye'de gerçek anlamda araştırmacı gazeteciliğin ilk örneğini ortaya koymuştur. Mumcu, silah kaçakçılığı ve terör, Mehmet Ali Ağca ve Rabita konularında da önemli araştırma dosyaları hazırlamıştır. 1980'li yıllarda Nokta dergisi ile birlikte kısa ömürlü birkaç dergi de araştırma haberleri ile siyasal, sosyal, ekonomik sorunları tartışmaya açmış, bazı yolsuzluk/usulsüzlüklerin ortaya çıkmalarını sağlamıştır.

Türkiye'de araştırmacı gazetecilik kavramının “soruşturmacılık”a doğru evrilmesi ve farklı alanlara yönelmesi 1980'lerden sonra 1990'lı yıllarda özel televizyonların yayına başlamasıyla gerçekleşmiştir. Gazeteler ile televizyonlar arasındaki rekabet haberciliği geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir. 1990'lı yıllarda **Uğur Dündar**, **Mehmet Ali Birand**, **Savaş Ay** gibi gazeteciler, özel televizyon kanallarına geçmiş ve televizyon haberciliği alanında ses getiren haberlere/dosyalara imza atmışlardır.

İletişim bilimci Haluk Şahin ile birlikte Türkiye'de “**soruşturmacı gazetecilik**” kavramını ilk kullanan isimlerden biri olan Uğur Dündar, 1990'lı yıllarda özel televizyon kanallarında çalışmaya başladığında çok başarılı haberlere imza atmıştır. Çevre sağlığı, halk sağlığı, gıda güvenliği, rüşvet, yolsuzluk haberleri/dosyaları ile adından söz ettiren Dündar, kameranın gücünü çok iyi kullanması ile dikkat çekmiştir. Savaş Ay da Sabah gazetesinde ve Atv'de özellikle kamu kurumlarındaki sorunları, hastanelerde rastlanan olumsuzlukları, ilaç, tedavi, hijyen gibi konuları haberleriyle gündeme taşımıştır.

Özellikle 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Milliyet gazetesine yaptığı diplomasi haberleriyle öne çıkan Birand, uzun yıllar bulunduğu Brüksel'de ve Türkiye'ye döndükten sonra gazetesinin yanı sıra TRT ve diğer kanallarda uluslararası ilişkileri ele alan, yabancı devlet adamlarını konuşturan programlar yapmıştır. Programlarını yaparken Avrupa televizyonlarını örnek aldığını belirten Birand, birçok televizyon gazetecisinin yetişmesine de ortam hazırlamıştır.

Türkiye'de 1990'larda ‘masa başı gazetecilik’ yerini araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğe bırakmış, uyuşturucu, çek senet mafyası, yolsuzluklar, yasa dışı gizli örgütlerin çalışmalarının tespiti ve ele geçirilmesi araştırmacı gazetecilerin de çaba ve desteğiyle mümkün olmuştur.

Araştırma/Soruşturma Haberinin Nitelikleri

“Araştırma/soruşturma” anlamında İngilizcede tercih edilen kavram “*investigate*”tir. Bu kavram birisi veya bir şey hakkındaki gerçekleri her yönüyle araştırmak, bulmak, ortaya çıkarmak anlamına gelmektedir. “*Investigative journalism*” ise Türkçeye “araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik” şeklinde çevrilmiştir. Bu tür gazeteciliği rutin haberden ayıran en önemli özellik olan tüm yön ve boyutların araştırılması, ortaya çıkarılması ancak

“investigative” ve “inquiry” sözcüklerinin karşıladığı habercilikle mümkün olmaktadır. Bu nedenle araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğin ilk ve önemli örneklerinin rastlandığı ABD’de, “araştırmacı” kavramının yerine “derinlemesine” kavramı da tercih edilmektedir. İletişim bilimci ve televizyon habercisi Şahin de “araştırmacı” kavramının yerine “soruşturmacı” kavramını tercih etmektedir.

İletişim bilimciler ve haberciler araştırma/soruşturma haberini tanımlarken onun diğer haber türlerinden farklı olduğuna işaret etmekte ve diğer haber türlerinden daha ileri, daha zor, daha karmaşık, daha önemli olduğunu belirtmektedirler. A. Yalçın Kaya araştırma/soruşturma haberinin “rutin” haberden farklılığını açıklarken rutin haberlerin en önemli ve belirgin özelliğinin görüneni aktarması olduğunu ifade etmekte, oysa toplumsal yapı ve yaşam içindeki pek çok olay ve olgunun, görüldüğü gibi olmadığını hatırlatmaktadır. Kaya’ya göre, olay ve olguların aslını araştırmak ve gerçekte oldukları gibi aktarmak habercilerin en önemli görevlerinden biridir. Ancak olay ve olguların gerçekte ne, nasıl, neden olduklarını araştırmak, derinlemesine bir araştırma yapmak kolay değildir. Herhangi bir olayın perde arkasına bakmak, sergilenen oyundan fazlasını görmeyi gerektirir. “Kim sahneliyor? Kimler oynuyor? Nasıl oynuyorlar? Oyun nasıl sahnelenmiş?” gibi soruların yanıtları ise araştırma haber ile verilir. Bu anlamda rutin haberin sadece sergilenen oyunun ne olduğuna odaklanır.

Rutin haberlerle uğraşanların zaman ve imkân bakımından kısıtlılıkları onları derinlemesine araştırma/soruşturma yapmaktan alıkoyabilir. Ancak onların rutin işleri/haberleri araştırma/soruşturma haberlerine hammadde olabilir; araştırmacı/soruşturmacı gazeteciler rutin haberden yola çıkarak olayların/olguların görünmeyen, görünmesi/bilinmesi istenmeyen, gizlenen yönlerini ortaya çıkararak araştırma/soruşturma haberi yapabilirler.

Araştırmacı/soruşturmacı habercilik/gazetecilik olayların ya da haberlerin gizlisini saklısını, derinlerde/perde gerisinde kalan kısmını bulup ortaya çıkartmak ve iddiaları, suçlamaları, usulsüzlük ve yolsuzlukları kanıtlamak zorunda olduğu için uzun süreye, emek ve deneyime ihtiyaç duyar. Haberi yapılacak olayı titizlikle incelemek ve belgelere dayanarak kesin doğrulara varmak gerekir. Bu sebeple bu tür haberleri hazırlamak rutin haberlere göre çok zaman alır, deneyim gerektirir, sabır ister.

Bu tür haberlerin peşinde koşmak, riskli ve tehlikelidir de. Zira bu tür haberlerin çoğu hem olumsuzlukları konu edinmesi bakımından hem de yolsuzluk, usulsüzlük, örgütlü suçlar, rüşvetler, mafyatik ilişkiler gibi oldukça tehlikeli alanlarda çalışmayı gerektirmesi bakımından diğer haber türlerine nazaran daha önemli ama aynı zamanda daha risklidir.

Günümüzde de en önemli soruşturmacı habercilik örnekleri televizyonda karşımıza çıkıyor. Yakın tarihlerde bizi çok etkilemiş olan başarılı bir örneği, Mehmet Ali Önel ve arkadaşlarının Malatya’daki çocuk yuvası skandalını ortaya çıkaran haberleridir. Bu haber, soruşturmacı gazetecilik tanımındaki öğelerin hepsine uyuyor; güç odağı olarak devleti görüyoruz, orada devletin çocuk yuvalarındaki vahşetin birileri tarafından saklı tutulmaya çalışıldığını görüyoruz, ama bunun bilinmesinde kamu yararı var, bu arkadaşlarımız gidiyor oraya, kimsenin hayalinden geçen şeyler değil. Sistematik bir çalışmayla, 20 gün orada gizli kamera ile çalışma yapıyorlar ve bu belgeleri çıkartıp, belgeleriyle beraber kamuya veriyorlar. Bu arkadaşlarımızın hep yaptıkları iş bu, uğraş edindikleri alan, bu onların uzmanlık alanı. Bu haber Türkiye’yi müthiş bir şekilde sarstı.” (Haluk Şahin)

“Özel haber” de gazeteciliğin önemli işlerinden biridir; ancak araştırma/soruşturma haberi, özel haberdan de farklı ve üstündür. Gazetecinin kendi çabası ile ortaya çıkarttığı ve belgelediği, rutin olmayan haberlere “özel haber” denir. Ancak burada araştırma/soruşturma haberi gibi derinlemesine incelemelere, soruşturmalara, gizli-saklı olayları ortaya çıkarmaya, mutlaka **“olumsuz olan”**ı aramaya gerek yoktur; haberci kendi çabası ve çevresiyle kurduğu iletişim sayesinde herhangi bir haber/bilgi kaynağına ulaşp haberi alabilir. Bir politikacı partisinden istifa edeceğini sadece bir gazeteciye açıklayabilir; yeni üretilen bir ürünün, yeni bir hizmetin bilgisi bir muhabire verilip haber yapması istenebilir. Bunlar özel haberdır, ancak araştırma/soruşturma haberi değildir.

“Atlatma haber” de araştırma/soruşturma haberi değildir. Çünkü atlatma haberde herhangi bir olaya/duruma/bilgiye diğer habercilerden önce ulaşmak esastır. İlk ulaşan muhabir, yaptığı işle, ürettiği haberle diğerlerini “atlatmış” olur. Bir spor kulübünün ünlü bir futbolcuyu transfer edeceğini diğerlerinden önce öğrenen muhabir yazacağı haberle “atlatma haber” yapmış olacaktır.

Gazetecilikte özel haber de, atlatma haber de çok değerlidir; ancak buna rağmen bu tür haberler araştırma/soruşturma haberi değildir.

Araştırmacı/Soruşturmacı Gazetecinin Nitelikleri

Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci, olayları etraflıca ele alan, haber kaynaklarına erişebilen ve bunları en iyi biçimde değerlendiren, gerektiğinde kaynaklarını saklayabilen ve çeşitli güç odaklarının baskılarına direnerek ve bütün engelleme çabalarına karşı koyarak haberini yazabilen kişidir.

Bu bağlamda araştırmacı/soruşturmacı gazetecinin niteliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- Habere konusu olabilecek olay ve olguları **derinlemesine** inceler.
- Elde ettiği verileri şahsi fikirlerinden ve değer yargılarından arındırır.
- Kamuyu ilgilendiren, bilinmesinde fayda bulunan ancak birtakım güç odaklarınca engellenen, gizli-saklı ve üstü örtülmüş olayları, çeşitli yol ve yöntemlerle ortaya çıkarır.
- Toplumu gizli kalmış gerçekler konusunda aydınlatmayı görev bilir ve bu yolda zorluklara katlanır.
- Turhan’ın sözleriyle, araştırmacı/soruşturmacı gazeteci “davaya hazırlanan bir avukat gibi, kazı yapan bir arkeolog gibi **sabırlı** olur.”
- Araştırmacı/soruşturmacı haberci **kuşkucu** olmalıdır. Gizli kalmış veya gizlenmesi için önlemler alınmış konuları araştırırken başvurduğu haber/bilgi kaynakları, gizli-saklı olayın parçası olabilir; olayda adı geçen kişilerden intikam alma isteğinde olabilir, bu ‘tuzak’a karşı dikkatli olmalıdır. Kuşkuculuğu/dikkati verilen bilgilerin doğru olup olmadığı ile sınırlı kalmamalı, aynı zamanda olaylar/olgular, kişiler, kurumlar ile ilgili kuşku da duymalıdır.

- **Titiz** olmalıdır. Haberinin yalanlanamaz ve aksi ispat edilemez olması gerekir; bu bakımdan kullandığı bilgilerin doğruluğu konusunda titiz davranmalıdır.
- Habere ulaşmak için kişiliği ve geçmişi ile haber kaynaklarına güven vermelidir.
- Arşivleme oluşturmaya, bunlardan yararlanmayı ve belgeleri incelemeyi becerebilmelidir.
- Kurum ve kuruluşların iç işleyişini ve birbirleriyle ilişkilerini bilmeli, önemli kişileri yakından tanımalı ve bu kişilerle iyi diyalog kurmalıdır.
- Elde ettiği ve ulaştığı bilgi, belge, iddia ve suçlamaları farklı kaynaklardan da doğrulatmalıdır.
- Araştırma/soruşturma haberleri sıklıkla dava konusu olabildiği için polise, yargıca, savcıya malzeme hazırlamış bir kişi olarak bu çevrelerle ilişkilerini iyi ayarlamalı, onların farklı niyet ve amaçlarına alet olmaktan kaçınmalıdır.

Araştırmacı/Soruşturmacı Gazeteciliğin Konuları

İnsanı/toplumu ilgilendiren her şey araştırma haberinin konusu olabilir. Bu bakımdan konular sonsuz gibidir. Günlük hayatın kimsenin dikkatini çekmeyen yönleri/detayları araştırma/soruşturma haberi konusu olabilir. Hiç bilinmeyen konular olması şart değildir; Jonathan Nuemann’a göre, insanlar bildikleri/tanındıkları şeylere daha fazla ilgi duyar, onlarla ilgili daha fazla bilgiye/detaya ulaşmak ister.

Toplumsal hayat giderek karmaşık bir hal aldığı için ilişkiler, çıkarlar ve çatışmalar da karmaşık bir hale bürünmektedir. Bu durum, bazı olayların gizlenmesine, gözlerden ve dikkatlerden kaçırılmasına yarar; olaylar ve faileri ile deliller yok edilir, görgü tanıkları, olayla ilgili kişiler, hatta olayın kahramanları tehdit edilip sindirilebilir. Bazen de yasal yollara sığınarak gizlilik sağlanır.

İlginç olmasının yanında insan ve toplum hayatı için önem taşıyan bu olayların gizli kalmasında, siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda zarar görme durumu söz konusudur; işte bu türden olaylar araştırmacı/soruşturmacı haberciliğin öncelikli konuları arasında yer alır.

Araştırma/soruşturma haberinin konuları arasında şunlar öne çıkmaktadır:

- Haberleştirilmesi durumunda kişi ve kurumları rahatsız edecek olaylar, bu tür haberciliğin konuları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.
- Bu haber türünün en çok işlediği konuların başında kamu görevlilerinin, üst düzey bürokratların ve politikacıların faaliyetleri gelir. Söz konusu kişilerin toplumsal yapı ve insan hayatı bakımından üstlendikleri belirleyici rol, yetki ve sorumluluklar, faaliyetlerinin (özellikle hatalı, yanlış, usulsüz davranışlarının) haberleştirilmesini gerekli kılmaktadır.
- Yerel politikacı ve yöneticilerin işleri ve davranışları da de araştırma haber olacak önemdedir.

- Bazı olayların/suçların çok boyutlu ve sınır aşan nitelikli olması yabancılara faaliyetlerinin izlenmesini de gerektirmektedir.
- İnsanların sağlığı ve parası çok önemlidir; bu iki konuya ilişkin söyleyecek sözleri, yakıncak dertleri/şikâyetleri her zaman bulunur. Bu ‘malzeme’, hem haber yapmak bakımından hem de yapılacak haberlerin okunması bakımından değerlidir; değerlendirilmelidir.
- Adli vakalar, rüşvet, sahtecilik, yolsuzluk ve usulsüzlükler öteden beri araştırmacı/soruşturmacı haberciliğin konuları arasında önemli yer tutmaktadır.

Araştırma/soruşturma haberi yazmak için günlük bir gazetenin içeriği yol gösterici olabilir. Adliye, iç ve dış politika, ekonomi, spor, bilim-teknik, sağlık, magazin dünyasındaki konular derinlemesine araştırılarak, bu alanlardaki yeni durumlar/olaylar dikkatlice takip edilerek araştırma/soruşturma haberi yapılabilir.

Araştırmacı/soruşturmacı habercilikte haber konuları, normal sayılmayan, mantıklı açıklaması yapılamayan, garip, tuhaf olayların/durumların bir adım (bazen biraz daha derinde) ötesindedir.

Araştırmacı/Soruşturmacı Gazeteciliğin Haber Kaynakları

Bu alanda her şey ve herkes haber kaynağı olarak kullanılabilir. Telefon kayıtları, makaleler, belgeler, basın bildirileri, anekdotlar, hatıratlar, kurumlar arası yazışmalar, mahkeme zabıtları elverişli haber kaynaklarıdır. Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci, haberinden, haberinde aktardığı bilgi ve iddialardan sorumludur; doğruluğundan emin olmak ve bunu ispatlamak zorundadır. Kaynaklar bu bakımdan çok önemlidir. Haber kaynakları intikam almak, bir yanlış düzeltmek, bir yanlıştan dönmek için olay/iddia/bilgi paylaşımında ve ihbarda bulunabilir. **Özellikle politikacılar ve bürokratlar/memurlar muhalif oldukları kişi, kurum ve örgütlerle ilgili bilgi ve belge “sızdırma”ya çok yatkındır;** bunu bazen açıktan bazen gizli olarak (ismini saklayarak) yaparlar. Güvenilirlik açısından sorunlu olabilecek bu bilgi ve belgeleri gazeteci kullanırken dikkatli olmalı, hata yapmaktan, haksızlığa sebep olmaktan kaçınmalıdır. **Güvenli/doğru olmadığını düşündüğü bilgi ve belgeleri kullanmamalıdır; ancak bu bilgi ve belgelerden asıl/doğru kaynaklara ulaşmada araç olarak yararlanmalıdır.** Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci insanlarla kurduğu ilişki ve yüz yüze yaptığı görüşmelerden de haber çıkarabilir; özellikle ‘mağdurlar’ önemli haber kaynaklarıdır. Haber bir suçla ilgili ise suçun failleri, mağdurları, hasımlar, düşmanlar; yolsuzlukla ilgili ise ilgili kurumun çalışanları, görevliler, kurbanlar, olay sonrasında zarara uğrayanlar haber kaynağı olarak kendilerine zarar verenleri ifşa etmek için sahip oldukları bilgileri paylaşmaya hazırdır. Olayın tarafı olanlar kendileri açısından yeterli bilgiye sahiptir; ancak olayın/sürecin taamina hâkim olmaları ve yansız davranmaları mümkün değildir. Gazeteci, habercilik etiği ve ilkeleri gereği olayın ve konunun bütün yönlerinin görüşüne/bilgisine başvurmak zorundadır. Bazen bu çabalar fail ya da mağdur olarak kaynağın itirafta bulunmaktan başka çaresinin olmadığı sonucunu doğurabilir; böylece gazeteci aradığı bilgiye ulaşmış olur.

Araştırılan konu/olay ile ilgili uzmanlar da haber kaynağı olarak değerlidir. Toplanan bilgiler/belgeler bir uzman yardımı ile habere dönüştürülebilir veya uzman görüşü haberdeki birtakım hususların açıklığa kavuşturulmasında kullanılabilir.

Yasalar ve gerekçeleri, meclis tutanakları, yargı kararları, mahkeme tutanakları, nüfus kütükleri, polis, adliye, muhtar, vergi, hastane, okul, banka, hapishane kayıtları da önemli haberlere ulaşmak için iş görebilir. Kurum ve kuruluşların kar zarar tabloları, gazete ilanları, basın bültenleri vs. kolayca ulaşılabilen malzemelerden de araştırma/soruşturma haberi için yararlanmak mümkündür.

Devletten yana gazeteci, devlete karşı gazeteci yoktur, sadece gazeteci vardır! (Hasan Cemal)

Gazetecinin devletten yana olanı, devlete karşı olanı yoktur. Gazeteci, gazetecidir!

Bizim mesleğin el kitabında gazeteciyle ilgili bu tür tanımlara rastlanmaz. Sadece gerçekten yanadır gazeteci! Devlete yardımcı olmak, devlete karşı olmak, devleti yönetmek gibi merakların peşinde olmaz gazeteci, eğer gerçekten gazeteciyse.

Devleti yönetenler, devlet ve siyaset adamlarıyla bürokratlardır. Devlete yardımcı olan kişi ve kuruluşlar da vardır. Bunlar da saygıdeğer mesleklerdir.

Bir gazeteci de merak duyabilir bu işlere. Yapmak istiyorsa da meslek değiştirir, gazeteci kimliğini bırakır, devlet yöneticiliğine soyunur o zaman.

Veya gazeteciliği bırakır, militan olur.

Şurası iyi bilinmeli:

Devletten bağımsız bir meslektir gazetecilik! Gerçeğin peşindedir gazeteci. Gerçeği araştırır, gerçeği yakalayıp kamuoyuna yansıtmaya çalışır. Kuşkusuz gerçek, gazetecinin tekelinde değildir. Devletin de, siyasal iktidarın da tekelinde değildir.

Herkes yanılabilir. Yanılabileceğinin bilincinde olmalıdır. Çünkü kimse bilmez bütün yanıtları. Ama şunun farkındadır gazeteci: Halk gerçeklerden haberdar olduğu ölçüde, tercihlerini daha isabetli yapar, daha yerinde kararlar verir. Kamuoyu doğru bilgilendirildiği ölçüde, denetim görevini daha etkili biçimde yerine getirir. Böylece, demokrasinin çarkları daha iyi döner. Devlet yönetiminde hukukun kuralları gitgide kökleşir. Siyaset sahnesiyle devlet yönetiminde iynin kötüyü kovması daha kolaylaşır.

Gazetecinin kötü huyları vardır. Vazgeçmez onlardan. Çünkü mesleğin ayrılmaz parçasıdır bu huylar. Örneğin, kapalı kapılar ardında neyin olup neyin bittiğini öğrenmezse çatlar. Kendisine söylenenle yetinmek gibi bir alışkanlığı yoktur. Kendisine söylenmeyeni, kafaların arkasındakileri sergilemeye dönük ihtirasını bir türlü gemleyemez. Ama bu kötü huyları başına da bela olur. Demokraside gazetecinin gerçek merakı kendisini devletle, iktidar ve güç sahipleriyle karşı karşıya getirir.

Bu durum bazen iyice keskinleşir. Özellikle savaş ve terörle mücadele gibi konularda iki tarafın anlaşmazlığı daha büyür. Çünkü savaşlarda ilk kurban, kayıp ya da eski deyişle zayıt gerçeğin kendisidir. Böyle dönemlerde psikolojik savaş ön plana geçer. Savaşan tarafların verdiği bilgilerin gerçeği ne kadar yansıttığı bilinmez. İki taraf da kayıplarını en az, kazançlarını en abartılı biçimde duyurmak ister. O yüzden savaş gazeteciliği çok çetindir. Savaş koşullarında gerçeği yakalamak, yakaladıktan sonra da yansıtmak çok güçtür.

Vietnam Savaşı bu açıdan ilginç bir örnek sayılabilir. Bu savaşta 45 gazeteci ölmüş, 18'i de kaybolmuştur. Bu savaşın ABD tarafından kazanılamaz bir savaş olduğunu ilk yazarlar, Amerikalı meslektaşlarımız olmuştur. Bu açıdan Mai Lai Katliamı gibi gerçekleri yakalayıp kamuoyuna yansıttıkları için de Amerikan yönetimleri tarafından düşmanla işbirliği içinde olmaya kadar varan suçlamalara göğüs germişlerdir. Amerikan yönetimlerinin savaşla ilgili gerçekleri kamuoyundan nasıl sakladıkları da yine Amerikan basınında gün ışığına çıkmıştır. The Washington Post ve The New York Times'in ele geçirdikleri Pentagon belgelerinin yayımını durdurmak için ulusal güvenlik gerekçesi ortaya atılmıştır. Ama fayda etmemiştir. Savaş ve gazetecilik konusunda klasikleşen bir örnekten daha söz edilebilir. İngiltere ve Arjantin arasındaki Falkland Savaşı'nda BBC'nin yayınları Londra'daki muhafazakâr iktidarı çıldırtmıştır. Çünkü BBC, savaş devam ederken, düşmanın görüşlerini de yansıtmaktan geri kalmamıştır.

Savaş gibi terörle mücadelenin yoğunlaştığı dönemlerde de iktidarla basın karşı karşıya gelir. Basının devlete yardımcı olması istenir. Basın ise gerçekleri en iyi biçimde yansıtmamın doğru olacağını savunur genellikle. Bu konuda, Washington Post'un sahibi Katharine Graham'ın görüşleri ilginçtir:

"Basın olarak terörist faaliyetlere ayırdığımız yeri sınırlamaya çağırıyoruz. Ancak ben, terörist faaliyetlerle ilgili bilgi akışı üzerindeki her türlü kısıtlamaya karşıyım. Terörizmin basın tarafından mümkün olduğunca kapsamlı biçimde yansıtılmasından yanayım. Bazı politikacılar, teröristlerin mesajlarına halkın inanacağından korkuyorlar. Bu nedenle basını da susturmaya çalışıyorlar. Oysa terörist bir saldırı eninde sonunda kendi kendini yenilgiye uğratan bir zemine sahiptir. Teröristler ne zaman saldırırsalar, bir yerde kendilerini vururlar. Çünkü teröristler, kin ve şiddeti taşıyorlar. Kısacası basın, haberleri toplayarak ve yapabildiği ölçüde gerçekleri en iyi biçimde yansıtarak demokrasinin çıkarlarına en iyi biçimde hizmet eder."

Bayan Graham, demokrasi kültürünü yansıtan bu konuşmasını 1985'te Londra'da düzenlenen "terör ve basın" konulu bir konferansta yapmıştır.

HABERİ HAZIRLAMA VE YAZMA

Araştırma/soruşturma haberi hazırlamak için **planlı çalışmak** şarttır. Plan üç aşamadan oluşur:

- Konunun belirlenmesi,
- Araştırmanın yürütülmesi,
- Haberin yazımı.

Araştırma/soruşturma haberi hazırlarken ilk olarak konunun belirlenmesi ve neyin araştırılacağına karar vermek gerekir. Konunun belirlerken gazetecilik sezgisi yani “haberi koklamak” önem arz eder. İyi koku alan bir gazeteci yüzlerce olaydan hangisinin toplumu daha fazla ilgilendireceğini/etkileyeceğini, hangisinin daha ciddi/önemli olduğunu belirlemelidir. Sezgi ile belirlenen konu deneyimle habere dönüşebilir.

Araştırmanın yürütülmesi aşamasında bilgilere/belgelere/kaynaklara nasıl ulaşılacağı belirlenir; yöneme karar verilir. Ulaşılan bilgiler/belgeler önem sırasına göre sıralanır. Haber için bilgi toplamaya yöneldiğinde en güvenilir kaynakların kimler olduğu, kimlerle görüşmenin zor olacağı, kimle önce görüşüleceğine karar verilir. Planlama yapılırken ne tür kamusal ve özel kayıtlara ihtiyaç duyulduğu, bunların nereden nasıl temin edileceği, ne kadar sürede çalışmanın tamamlanacağını da hesaplanması lazımdır.

Sonrasında düzenli ve sistematik bir araştırma yürütülür.

Bilgi/belge toplarken fotokopilerini almaya, internet ortamındaki bilgiler klasörler oluşturarak yedeklemeye dikkat edilmeli; toplanan bilgi ve belgeler farklı kaynaklardan doğrulanmalıdır.

Gözlem

Haber araştırması/çalışması sürecinde gözlem en önemli tekniklerden biri olmalıdır. Katılımcı/içerden gözlem ve dışarıdan gözlem diye iki tür gözlemden bahsedilebilir.

Katılımcı/içerden gözlem: Gazetecinin haber konusu ile ilgili olaylara katılarak gözlemde bulunması, süreci yaşayarak gözlemde bulunması ve bunları not etmesidir. Gazetecinin kimliğini saklayarak yaptığı bu tür gözlem etik açıdan tartışmalı, çok zaman alıcı (haftalar, aylar, yıllar sürebilir), bazı durumlarda riskli/tehlikelidir.

Dışarıdan gözlem: Gazetecinin olayın dışında kalarak kişileri, gelişmeleri, ilişkileri, irtibatları anlamaya çalıştığı gözlem türüdür. Ulaşılan bilgiler yeterince güvenli olmasa da ipucu olarak iş görebilir.

Görüşme

Haber konusu araştırılırken görüşme tekniği kullanılarak da bilgiler derlenir. En önemli ve etkili görüşme tekniği **yüz yüze görüşme**dir. Gazeteci, olayın şahitleri, uzmanlar, görevliler ve olayın tarafları ile görüşür. Bazen en önemli kişi ile veya olayın merkezindeki kişi ile görüşmeye başlanır, bazen de ilk sırada dışarıda/’kenarda’ kalmış olanlar tercih edilir.

Gazeteci konuşmaya, bilgi vermeye istekli kişileri bilmeli/bulmalı ve onlarla görüşmeye önem vermelidir.

Gazeteci görüşmelerle elde ettiği bilgileri, başka yollardan derledikleriyle teyit etmeli, güçlendirmeli, desteklemeli ve gerekirse düzeltmelidir. Görüşme yaptığı kişinin olayın taraflarına karşı tutumuna ve verdiği bilgilerin objektif olup olmadığına dikkat etmelidir. Ses ve –mümkünse- görüntü kaydı yapmayı ihmal etmemelidir. Görüştüğü kişilerin güvenliğini kaybetmemeye, ‘gizli’ kaynakların kimliğini açıklamamaya dikkat etmelidir (‘Off the record’/‘yazılmaması kaydıyla’ meselesinin net sınırları yoktur; gazetecilerin bir kısmı bu kurala uyar, bir kısmı kamu yararı varsa konuşulan her şeyi yazar).

Soru sorma

Görüşme sırasında soru sormak da hassas ve beceri/deneyim gerektiren bir durumdur. Karşıdaki kişiyi incitmeden ama cevaplardan da vaz geçmeden soruları yöneltmek ve gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışmak önemlidir. Bu bakımdan gazetecilikteki **“Dört Doğru Kuralı”** işletilmelidir: **Doğru soru, doğru biçimde, doğru kişiye, doğru zamanda sorulmalıdır.** Sorular, bilgi almak, olayı aydınlatmak, sorgulamak amaçlı olmalı, cevabı ‘evet’-‘hayır’ olmayacak biçimde formüle edilmelidir.

Soru sorma yöntemi görüşülen kişi ve incelenen olaya bağlı olarak değişiklik gösterir. Gazeteci bazen doğrudan, sert ve ulaşmak istediği bilgiyi ortaya çıkaracak sorularla görüşmeye başlar. “Dumanı tüten silah görüşmesi” denilen bu teknikte araştırmanın tamamlanmasından sonra, ortaya çıkarılması için uğraşılacak sorunun/olumsuzluğun aktörüne haberci yanında getirdiği kanıtlardan yola çıkarak inkârı mümkün olmayacak şekilde sorular sorar. Böylece görüşülen kişi suçunu kabul ve itiraf etmeye zorlanmış olur. Özellikle televizyonlarda (bazen açık, bazen gizli kamera kullanılarak) bu tarz soru sorma yöntemi kullanılır.

Haberi yazma

Tüm bilgiler toplandıktan, gözlemler ve gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra eldeki ‘malzeme’ gözden geçirilir; bilgiler check edilir; iddialar farklı kaynaklara doğrulattılır. Gazeteci, özellikle ihtilaflı, tartışmalı, yargı konusu olabilecek konulardaki haberleri yazmadan önce kurumunun hukuk danışmanları ile de görüşmeli ve ondan sonra yazmalıdır.

Araştırma/soruşturma haberi yazılırken birkaç haber yazım tekniği kullanılabilir. Kullanılacak teknik, haberin konusuna göre farklılık gösterebilir.

Araştırma/soruşturma haberi gözlem, görüşme, olay/bilgi aktarımı, tarafların görüşleri, uzman ve/veya yetkili görüşü gibi birçok unsuru içermek zorunda olduğu için uzun metinlerden oluşur. Bu bakımdan bu tür haberlerin yazımında daha özenli davranmak, açık, net, anlaşılır ifadeler kullanırken aynı zamanda kolay okunur olmasına da dikkat etmek gerekir.

Bu sebeple bu tür haberlerin yazımında farklı teknikler kullanılır. **“Olayın en önemli kısmını haber metninin girişinde verme”**yi kast eden **“ters piramit”** tekniği belki kısa haberlerde kullanılabilir ancak araştırma/soruşturma haberleri çok karmaşık olayları ortaya koyma iddiasında olan bir haber türü olarak daha dengeli bir şekilde aktarılmalıdır.

durumundadır. Okurun uzun metni baştan sona sıkılmadan okumasını sağlamak için –haberin konusuna bağlı olarak- öyküleyici bir üslup daha uygun olabilir. Haber bazen olayın/olayların oluş sırasına göre aktarılır; aralara gözlemler, anlatımı güçlendirecek anekdotlar, detaylar, hatta deyimler, atasözleri konabilir.

Konuşmaların aktarımında hem direkt, hem dolaylı aktarım tekniği hem de ‘-e göre’ kalıbı kullanılmalıdır. Bazı sözlerin/cümlelerin birebir aktarımı gerekir; bu durumda direkt aktarım yoluna gidilir. Özetleme yapmak, tekrarları gidermek, konuşma bozukluklarını düzeltmek gibi durumlarda ise dolaylı aktarım tekniği daha yararlı olur. Farklı teknikleri bir arada kullanmak tekdüzeliği ve yüklem tekrarlarını, yüklem bulma zorluğunu gidermeye yarayacağı gibi okumayı da kolaylaştıracaktır.

Eğer araştırma/soruşturma haberi belgelerden, metinlerden, kitaplardan, araştırmalardan, makalelerden üretilmişse bu durumda şu hususların da gözetilmesi gerekir:

Kullanılan belge ‘gizli’ ise kullanılan ifadeler genellikle edilgin yapıda olur ve haber/belge kaynağı gizlenir.

Belgedeki isimler, daha önce haberlerde yer almış ve duyulmuşsa açıklanabilir; eğer ilk defa gündeme geliyor ve tanınmıyorlarsa, kendilerine sorulmak ve görüşleri alınmak kaydıyla isimleri açıklanabilir.

Belgeler herkesin ulaşabileceği türden belgeler ise daha esnek davranılabilir; ancak yine suçlanan, hedef gösterilen kişi, grup, örgütün görüşlerine başvurmak gerekir.

Belgenin gizli olması ve belgeyi gazeteciye ulaştırmanın gizlenmesi gerekiyorsa şu tür yüklem kullanılır: ... ortaya çıktı, Açıklandı, ... bildirildi, ... ifade edildi, ... iddia edildi, ... kaydedildi, ... yazıldı, ... anlaşıldı (Bu tür edilgin ifadelerin çok kullanılmasının habere/haberciye güveni azaltacağı göz önünde bulundurulmalıdır).

Bir kitaptan, bir haberden, bir makaleden üretilen haberlerde, “... yazıldığına göre,yazdığına göre, ...belirttiğine göre, ...tespitlerine göre” şeklinde atıflarla haberin konusu dayanak yapılan belge ile daha da güçlendirilebilir.

“....e göre” kalıbını kullanmak, haber yüklemi bulma zorluğunu ortadan kaldıracığı için çok avantajlıdır. Bu kalıpla bir referansa işaret edildiğinde cümlenin devamı, yazarın şahit olduğu, belirlediği, gördüğü biçimde yazılır. Fazladan aktarma yüklemine (...ğını bildirdi; ...ğunu ifade etti; ...ğini söyledi) gerek kalmaz; cümle “...oldu; ...yaptı; ...söyledi” ile biter.

...yazdı, ...ortaya çıkardı, ...belirlendi, ...tespit etti,iddia etti, ...vurguladı, ...ele geçirdi gibi güçlü yüklem, bu tür haberlerin önemini yansıtacak türden yüklemeldir; gizlenen, yeni tespit edilen, geliştirilen, ortaya çıkarılan olayları/bulguları bu tür yüklemle ifade edebiliriz.

EKLER

HABERLER ve NOTLAR

1. Kitap/belge/hatıratın haber üretme

Astırdığı adamın ismini sayıklayarak öldü!

Meşrutiyet ve Cumhuriyet devrinin meşhur simalarından Ahmet Ağaoğlu'nun oğlu Samet Ağaoğlu "Babamın Arkadaşları" isimli kitabında bir devre imzasını atan İstiklal Mahkemesi'nin yargıçlarını ve kurbanlarını anlatıyor. Samet Ağaoğlu, işittiklerini, gördüklerini ve bildiklerini tarihi gerçeklerle harmanlayarak İstiklal Mahkemesi reislerinden Ali Çetinkaya, Topçu İhsan ve yargıçlardan Dr. Reşit Galip'in portrelerini çiziyor.

"İstiklal Mahkemeleri " bir devrin en korkulan sembollerinden biriydi. Savcıları ve yargıçları olağanüstü yetkilerle donatıldıkları için bu mahkemelerden korkanlar arasında Başbakanlar bile vardı. "İzmir Suikasti" davasına adları karıştırılan, Kazım Karabekir başta olmak üzere "Milli Mücadele"nin en kudretli paşalarını bile gözaltına aldırabiliyorlardı. Samet Ağaoğlu Cumhuriyet dönemindeki İstiklal Mahkemeleri'ni siyasi davaların görüldüğü yerler olarak niteler. Buna göre İstiklal Mahkemeleri, Milli Mücadele içinde ve sonra oynadığı roller bakımından Fransız devriminin orduları yanındaki siyasi komiserlerine ve inkılap mahkemelerine benzemektedir. Ağaoğlu, Dr. Reşit Galip'in yüzüyle "Fransız devriminin Saint Just'u"nun yüzünü birbirine yaklaştırır.

Mahkeme reisleri, savcıları ve yargıçları, kendisi de İzmir Suikasti davasında yargılanan Ahmet Ağaoğlu'nun yakın arkadaşlarıydı. Ahmet Ağaoğlu hem Meşrutiyet hem Cumhuriyet döneminin önemli simaları arasındaydı.

ESKİ ARKADAŞLAR

Oğlu Samet Ağaoğlu 1909'da doğduğundan Cumhuriyet dönemindeki İstiklal Mahkemeleri'ni hatırlayabilecek yaşta idi. Meşhur siyasetçilerin, fikir adamlarının ve üniversite hocalarının sık sık uğradığı evlerine İstiklal Mahkemesinin reis ve yargıçları da, bu yargıçların idam ettirdiği şahsiyetler ve onların yakınları da gidip geliyordu. Pek çok konuşmaya, şikayete, ağlamalara ve yakınmalara tanık olmuştu. Samet Ağaoğlu, "Demokrat Parti" döneminde bu partiden milletvekili seçilmiş ve Bakan da olmuştu. O da "27 Mayıs" darbesiyle tutuklanmış ve dört yıl kadar hapis yattıktan sonra serbest bırakılmıştı. Siyasi kişiliğinin yanı sıra edebiyatçılığı ile de tanınıyordu. "Babamın Arkadaşları" isimli kitabında yer verdiği 27 isimden üçü İstiklal Mahkemeleri'nde görev yapmıştı. Bunlar Ali Çetinkaya, Dr. Reşit Galip ve Topçu İhsan(Eryavuz) idi. 27 isimden Dr. Nazım, İstiklal Mahkemesi kararıyla idam edilen meşhur İttihatçılar arasındaydı. Prof. Hüseyin Alizade, Hüseyin Cahit Yalçın da aynı mahkemede yine eski arkadaşları tarafından yargılanmışlardı. Ahmet Ağaoğlu'nun arkadaşlarından Kara Kemal de aynı davadan aranırken intihar etmişti.

SİYASİ TASFİYELER

Samet Ağaoğlu, gördüklerini, işittiklerini tarihi gerçeklerle harmanlayarak, işe biraz da hayal gücünü katarak anlatmıştı.

Ali Çetinkaya için bakın ne diyor:

"Onun İstiklal Mahkemesi reisliği bir devrin sembolü sayılabilir. Buna 'Tasfiyeler Devri' demek mümkündür. İttihat ve Terakki'nin tasfiyesi, İkinci Grubun tasfiyesi, Milli Mücadele'de muntazam ordular kuruluncaya kadar Milli Kuvvetlerin bir kısmını teşkil etmiş eski çete reislerinden son kalanların tasfiyesi, nihayet 1908-1918 arasında bazısı yokluklar, sefaletler içinde yaşayan milletin gözü önünde muhteşem hayat sürmüş, bir kısmı da aynı sınıftan beraber çıktıkları arkadaşlarını iltimaslarla, şanslarla, tesadüflerle fersah fersah geçerek kıskançlıklar doğurmuş, bir kaçı da şu veya bu zamanda söyledikleri sözlerle, yaptıkları işlerle gizli tasavvurların, saklı emellerin gerçekleşmesini geciktirmiş insanların tasfiyesi.."

Samet Ağaoğlu söz konusu kitabında en yakın arkadaşlarını bile idama göndermenin yollarını arayan inkılapçı psikolojisini analiz ediyor. Öyle ki bu gerçek hikayelerde yargıçlar kimi zaman, sessizce ve dehşete kapılmış olarak haklarında verilmiş hükümleri bekleyen eski arkadaşlarına suç aramaktadırlar.

İNKILAP OLUYOR

Samet Ağaoğlu, "İnkılap oluyor" başlıklı bölümünde Ali Çetinkaya'yı şöyle anlatıyordu: "Günün birinde eski İstiklal Mahkemesi Reisinin Nafia Vekili(Bayındırlık Bakanı) tayin edildiğini görenlerin çoğu hayretler içinde kaldı. O, mizacı, karakteri, itiyatları bakımından alışılmış vekil tiplerinin dışında insandı. Fakat Nafia Vekaleti koltuğuna ne memurların, ne bu vekaletle işi olanların hoşuna gitmeyecek birisinin oturtulması için de ciddi sebepler vardı. Onu bu vekâlete İstiklal Mahkemesi reisliğine getirir gibi getiriyorlardı. Bu tayindeki isabet kısa zamanda görüldü. İtiraf etmek lazımdır, Halk Partisi iktidarı zamanında bayındırlık sahasında yapılmış el ile tutulur, gözle görülür ne varsa hemen hepsi babamın bu arkadaşının eseridir. (..)Bayındırlık Vekaleti'nde gösterdiği bu gayretin altında acaba İstiklal Mahkemesi Reisi olarak hafızalarda yer etmiş geçmiş devirlerini unutturmak gibi bir arzu, bir heves de yatıyor mu idi? İsminin tarihte yalnız 'Korkunç adam' olarak kalmasından mı ürküyordu? Babamın arkadaşının vicdanında böyle bir hesaplaşmanın geçtiğini düşünmek mümkündür. Fakat heyhat! Ölümünün, şiddetlerin, zulümlerin yol açtığı izler iyiliklerin açtığından çok daha derin oluyor. İnkılap tarihimizin sahifelerinde babamın arkadaşının ismi İstiklal Mahkemesi ile beraber anılacak. Bayındırlık Vekilliği'ndeki güzel işleri belki de hiç hatırlanmayacaktır. Son seneleri vicdanı ile kafası arasında beliren hayallerin, başlangıçta zaman zaman, sonraları gece gündüz, hatta şuuru büsbütün kaybettiği ölümünden önceki haftalara kadar tehditleri, kavgaları, kahkahaları, mimikleri arasında geçti. Bütün hayatını yalnız hatırlamakla kalmıyor, sanki içinde yaşadığı hadiseler, çevreler durmadan tekrarlanıyordu. Yatağından fırlıyor, Meclis'e gideceğim diyordu. Giydireyorlar, bir arabaya bindirerek biraz dolaştırdıktan sonra yine evine götürüyorlardı. Fakat o kendisini Meclis'e gelmiş sanıyor, bir sedire bir zamanlar etrafında mebusların ayakta halka yaptığı Meclis koridorunun sağ köşesindeki kanepelere oturuyorum diye çöküyordu. Sonra hayalindeki insanlarla konuşuyor, kimini azarlıyor, kimine gülüyor, bazısını tehdit ederek bağırıyordu. Etrafını sarmış bu hayaller arasında idamı için kafi görülmüş bütün suçu, eski İttihatçıları toplayarak yeni bir partinin programını hazırlamaktan ibaret, İttihat ve Terakki devrinin çok meşhur nazırlarından birisi de vardı. Altında imzası bulunan kararları ile bu dünyadan göçüp gitmiş birçok insanın, hatta bu arada en yakın arkadaşlarının hatıraları bile ne kafasında, ne vicdanında bu hayalin yaptığı korkunç, dayanılmaz, perişan edici baskıyı göstermediler. Önce asılan nazırın(Cavit Bey) geriye bıraktığı karısı(Aliye Nazlı Hanım) ve çocuklarını(Şiar Yalçın) gizli gizli takibe başladı. Bu aileye yakın ve kendisinin bu merakını kimseye söylemeyeceğine emin bulunduğu bazı kimselerden onlar hakkında haberler topladı:

'Nasıl yaşıyorlar? Ne ile geçiniyorlar?'

Daha ileri gitti. Bir gün Yalova'ya Süreyya ablama, gidip bu aileyi görmesini, çocuklarının tahsil masraflarını üzerine almayı düşündüğünü söylemesini rica etti. Ablam babamın arkadaşının kendisine verdiği vazifeyi yerine getirdi. Fakat aldığı cevap acı oldu:

'Ben onun yardımı ile çocuklarını okutacak kadar sefil değilim!'

Bu adamın vicdanında kendisini gösteren ne idi? Asılanın masum olduğuna inanabilirdi. Fakat aynı zamanda asılması lazım gelmeseydi o kararı verebilir miydi? Belki kararı vermekte inkılabın müdafaası bakımından kendisini haklı görüyor, buna karşılık masumun çocuklarının istikballerini sağlamak suretiyle vicdanında bir muvazene kurmak istiyordu. Yahut da vicdanında nazırın yalnız masum olarak değil, sebepsiz yere de

asılmış olduğu hakkında şüpheler, tereddütler uyanmıştı. Ruhunun erişilmesi çok zor derinliklerindeki bu hesaplaşmayı bilmeye, öğrenmeye artık imkan yok. Yalnız ölümünden önceki son aylarının bu hesaplaşmanın acıları içinde geçtiği söylenebilir. Hatta, hastalığının şuurunu tamamen kaybettirerek yaşadığı son günlerinde sık sık ve titremeler içinde Nazırın ismini sayıkladığı ve 'geliyor, geliyor' diye haykırdığı anlatılmaktadır. Bir gün de bu korkular, bu vehimler, bu hayaller arasında gözlerini dünyaya kapadı."

Sitare Hanım haklıymış!

Samet Ağaoğlu "Babamın Arkadaşları" kitabının "Topçu Binbaşılığında Bahriye Vekilliği" kısmında "İstiklal Mahkemesi" reislerinden İhsan Eryavuz'u anlatır. Topçu İhsan, Bahriye Vekilliği sırasında "Yavuz Zırlısı"nın onarımıyla ilgili bir yolsuzluk davasında rüşvet aldığı gerekçesiyle "Yüce Divan"da yargılanarak mahkum olmuştu. 1928'deki bu dava nedeniyle milletvekilliği de düşürülmüştü. Önce "düşürenler" arasındaydı, sonra kendisi de "düşenler"den olmuştu. Ağaoğlu'nun kitabından Topçu İhsan ile ilgili kısımdan bir alıntı şöyledir: "Birinci Büyük Millet Meclisi'nin kesin salahiyyetli, hayata ve ölüme hakim İstiklal Mahkemeleri'nin azametli reisi ne hale gelmişti!

Babam öldüğü zaman eski Bahriye Vekili ıstırap günleri yaşadı. Ölenin şahsında tam on yedi senelik bir geçmişin, kendi geçmişinin hatıraları vardı. Bir akşam vaktini hatırlıyordu. Keçiören'deki evimizin salonunda, o, karısı, beraberce mahkum olduğu Sapançalı Hakkı'nın hanımı, annem, kardeşlerim oturuyorlardı. Bir gün önce idam edilmiş merhum Cavit asılırken şuurunu kaybettikten sonra yaptığı bazı hareketlerden gülerek bahsettiler. Cavit'in iskemleye çıkarken Allah'ın zalimleri cezalandıracağını söylediğini anlatarak, 'haydi bakalım' demişti, 'Allah'ın intikamını alsın da görelim!' Annem(Sitare) birden ayağa kalktı. Yüzü sapsarıydı, gözlerinde yaşlar vardı. Titrek bir sesle, 'gülmeyiniz, gülmeyiniz' diye bağırdı, "bu haliniz Allah'ın hoşuna gitmez! Hepinizin başına aynı felaket gelebilir!"

Samet Ağaoğlu, kitabında Topçu İhsan'ı "Sitare Hanım'ın hakkı varmış! İnkârlarımın cezasını buldum" diye konuşturmuştu.

İstiklal Mahkemeleri'nin Saint Just'u zaten ölmüştü!

Samet Ağaoğlu'nun Saint Just'a benzettiği Dr. Reşit Galip, Atatürk ile Mersin'de tanıştığında Türk Ocakları mensubu genç bir doktor idi. Atatürk'ün muhabbetine mazhar olduğu için "Halk Fırkası"ndan mebus seçilmişti. Sonra "İstiklal Mahkemesi" azalığına aday olmuştu. Samet Ağaoğlu'nun kaleminden bu safha şöyle anlatılıyor:

"Onun İstiklal Mahkemesi azalığına aday olduğunu duyan bir dostu, böylesine bir iş için aklı nasıl geldiğini seflere sorduğu zaman aldığı cevap şu oldu:

'Ne yapalım, kendisi istedi!'

Bu tarafını bilmeyen başka dostları bu vazifeyi kabul etmemesini söylediler, 'Sen bir doktorsun, inkılabın öldürücü kuvvetleri arasında değil, yaşatıcı saflarında olmalısın' dediler. Genç adam onlara küçümseyerek baktı:

'Neden? İnkılabın müdafaasında vazife almayayım mı?'

Yürüyüp gitti."

Dr. Reşit istiklal Mahkemesi azalığından sonra Maarif Nazırlığı'na, yani Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilmişti. Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) ıslahatını da o yürütmüş, yeni sisteme uygun görülmeyen pek çok profesör tasfiye edilmişti. Bunların arasında Bakanın arkadaşlarından Ahmet Ağaoğlu da vardı. Samet Ağaoğlu'nun dediği gibi, Mersin'in Ocaklı genç doktoru şimdi de manevi idamların vasıtası oluyordu. Dr. Reşit Galip, her sabah ilköğretim okullarında okutulan "Öğrenci Andı"nı da bu bakanlığı sırasında kendisi kaleme almıştı. 1932'de getirildiği bakanlık görevinden 1933'te azledilmişti. Yükselişi kadar düşüşü de hızlı olmuştu. Hakiki bir cezbe içinde her gün, her dakika, her saniye varlığını hissettirmeye çalışıyor, bunun için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Yeni üniversitenin inkılap

tarihi profesörlüğünü üzerine almak gibi bir gaflete düşmüştü. İlk dersi verdiği gün üniversite öğrencilerinin yaptığı tezahürat kıskançlıklara neden olmuştu. Üstüne üstlük Bakanlık tarafından çıkarılan bir dergide Darülfünun reformundan bahseden bir yazının başına yalnız kendi resmi konulmuştu. Bardağı taşıran son damla olmuştu bu, onu yemek için beklenen fırsat gelmişti. İki gün sonra Ahmet Ağaoğlu'nun gece yarısı kapısı çalındı. Ziyarete gelenler İstanbul Üniversitesi ıslahatında Dr. Reşit'e yardımcı olanlardan Prof. Fuat Köprülü, Prof. Neşet Ömer ve Atatürk'ün "Çankaya Sofraları"nın müdavimlerinden Cevat Abbas idi. Ahmet Ağaoğlu 1930'da talimatla kurulan ve yine aynı yıl bir talimatla feshedilen "Serbest Fırka"ya girmişti. O günden beri Ahmet Ağaoğlu'nun kapısını çalmamış olan bu ziyaretçiler Dr. Reşit'ten şikayet ediyorlardı.

Olayın devamını Samet Ağaoğlu şöyle anlatır:

"Profesörler aynı sözleri, aynı zamanda söylediler.. 'Ahmet Bey, bu adam zıvanadan çıktı. Seni ve diğer arkadaşlarımızı kadro dışı bırakan bu insan, şimdi de daha ileri gidiyor, kendisini Üniversitenin başı yapmak istiyor! Biz buna dayanamayız. Profesörlükten istifa ettik!' Daha bir çok şey anlattıktan sonra gittiler. Ertesi sabah bütün gazeteler iki profesörün istifasını büyük puntolarla yazdılar. Birkaç gün sonra da Maarif Vekili'nin yerini bir başkasına bıraktığını ilan ettiler. Bu ikinci darbeden yaralanan yalnız ihtirasları, hülyaları, emelleri değildi. Haysiyeti, onuru da çok ağır tokat yemişti. Bütün dostlar bir anda etrafından çekildiler! Yanında yalnız ailesi ve çocukları kalmıştı. Onlar da bu alev ve ateşten ihtirasın hüsrânını, kırıklığını dindirebilmek imkanından mahrumdular. Bir gün öğleden sonra Kalamış'ta çocuklarıyla bindiği sandal devrildi. Sular küçük kızları derinlere doğru çekiordu. Kendisini denize attı, uzun mücadeleden sonra çocuklarını kurtardı. Fakat çok yorulmuştu, halsiz evine götürdüler. Aradan günler geçti. Bir sabah Cumhuriyet gazetesinde birinci sahifenin altında küçük bir sütun üzerinde "Acı bir zıya" başlıklı bir yazı ve bir resim gördüm. Resim Sent Jüst'ü ölüm döşeğinde gösteriyor, altında birkaç satırla da zatürreeden vefat ettiği yazılıyordu. Beni ölüm tehlikesi geçirdiğim günlerde sözleri, hikayeleri, telkinleriyle hayata kavuşturmağa çalışmış adam daha otuz yedi yaşında yokluğun kucağına düşmüştü. Ölüm döşeğindeki resmi ona yakışıyordu. Sakalı hafif uzamış, gözleri kapalı uyur gibiydi. Gerçekten acı duyarak babamın yanına girdim, gazeteyi uzattım:

".....Ölmüş baba!"

Babam gazeteyi almadan gözlerimin içine donuk nazarlarla baktı, dudaklarında acı bir gülümseme, "zaten ölmüştü" diyerek omuzlarını silkti."

2. Kitap/belge/hatıratın haber üretme

Başarılarla dolu kariyerine rağmen ihraç edildi

Takdir bekledi, ceza aldı

İnancına bedel ödettiler

Kin, ihbar, iftira ve kötü son: İhraç

Pala'nın suçu çok çalışmaktı

Divan edebiyatı üzerine çalışmalarıyla tanınan İskender Pala'nın bir subay olarak TSK'da görev yaptığı ve başarılı çalışmalarına rağmen "disiplinsizlik" gerekçesiyle ordudan atıldığı ortaya çıktı. Askerlik yaşamını anlattığı İki Darbe Arasında adlı kitabında aktardığına göre, yaklaşık 15 yıllık görev süresinde onlarca kitap yazan, birçok tarihi belge, bilgi ve eseri dünyaya çıkaran Pala, 28 şubat sürecinde dini inanç ve başörtüsünün birinci tehdit olarak görüldüğü dönemde, başarıları görmezden gelinerek inancını yaşama gayreti ve eşinin başörtüsü yüzünden YAŞ kararıyla TSK'dan ihraç edildi. Pala, kitabında, kendisini çekemeyenlerin engelleme çabalarını ve sürgün niteliğindeki tayinlerle mücadelesini de belgeleryle ortaya koydu.

İskender Pala... Edebiyat araştırmacısı, yazar, akademisyen... Divan edebiyatı uzmanı... Bilinen yönleri bunlar. Pala'nın bir başka özelliği daha var ki, o pek bilinmiyor; o bir asker. Binbaşı iken ordudan ihraç edilmiş bir asker ama. Bu yönüyle de hem mağduriyetinden ötürü, hem de mağdur edilme biçimi dolayısıyla tartışmalara konu edildi. Üç binin üzerindeki YAŞ (Yüksek Askeri Şura) mağduru gibi...

Pala, geçtiğimiz yıl, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde geçen yıllarını ve YAŞ kararıyla ihraç edildiği süreci konu edinen bir kitapla okurlarının karşısına çıktı: İki Darbe Arasında. Pala 230 sayfalık kitabında TSK'da geçirdiği 14 yıl 7 aylık subaylık döneminde başından geçen olayları anlatıyor; olaylar, tayinler, mağduriyetlerin yanı sıra başarılı çalışmalarından da bahsediyor. Onca başarısına rağmen, okur, niçin ordudan ihraç edildiğini anlamakta zorlanıyor; Pala da çok başarılı bir kariyer ortaya koymasına rağmen ihraç edilmesine bir türlü anlam veremediğini anlatıyor. Kitap ve ekler bölümünde verilen belgelerden anlaşıldığına göre, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın eğitim kurumlarında eksikliği hissedilen edebiyat öğretmenliği için alınan İskender Pala, hem Deniz Lisesi'nde, hem Deniz Astsubay Hazırlama Okulu'nda, hem de daha sonra tayin edildiği Deniz Müzesi'nde çok başarılı çalışmalar yaptı. Öğretmen olarak öğrencilerine yararlı oldu; ders anlattı, edebiyata meraklı olanlarla özel olarak ilgilendi. Öğretmenliğinin yanı sıra Türkçe dil bilgisi derslerinden okutulmak üzere ders kitabı da hazırladı. Haksız bir biçimde tayin edildiği Deniz Astsubay Hazırlama Okulu'nda da öğretmenlikle yetinmeyip çeşitli kitap ve araştırma faaliyetlerine imza attı. Pala üniformayı taşıdığı yıllar boyunca İstanbul'daki çeşitli kültürel faaliyetlere destek oldu, konferanslar verdi, panellere katıldı, gazetelerde ve dergilerde şiir, edebiyat, roman konulu yazılar yazdı.

Deniz Müzesi'nde geçirdiği iki yıl boyunca da Türk denizcilik tarihine ilişkin çeşitli kitaplar ve ansiklopediler hazırladı.

Çalışmalar, engellemeler

Pala'nın kitabı, onun çalışmalarının takdirle karşılanmak bir yana cezalandırılması için birer gerekçe oluşturduğunu ortaya koyuyor. TSK'ya dahil olduğu andan itibaren, daha önce başlamış olduğu doktorasını tamamlamak ve alanına ilişkin çalışmalarını ilerletmek için yoğun çaba gösteren, gece-gündüz çalışan Pala, önce en yakınındaki meslektaşlarının, sonra amirlerinin, daha sonra da çeşitli karalamaların etkisi altında kalan üst düzey komutanlarının tepkisini çekti. Bir kısmı kıskandığı için, bir kısmı divan edebiyatı ve eski yazı ile ilgilenmesini gericilik olarak gördüğü için, bazıları da rekabet edemediği için Pala aleyhine çalışmaya ve onun kuyusunu kazmaya başladı. Yaklaşık 15 yıllık görev süresinde her birimde bu türden insanlarla karşılaştı. Bazen amirleri ve arkadaşları onun çalışmalarından duydukları rahatsızlıkları açığa vururken tuhaf gerekçeler ve kurallar ortaya koydular: Askerlikle ilgili işlerini tamamladıktan sonra boş zamanlarını edebiyatla, kültürle, şiirle geçirmek

istediği durumlarda “Burada özel işlemlerle uğraşamazsın!” diye uyarıldı, diğer subaylar gibi, oyun oynamak, porno filmler izlemek gibi boş zaman aktiviteleriyle uğraşması istendi.

Dergilerde, ansiklopedilerde yazdığı yazılar ve maddeleri kendilerine göstermeden yayınlattığı için komutanlarından azar işitti; o konularda TSK’da uzman bulunmadığı ve yayınların haftalık periyotlarla yapıldığı için böyle bir incelemenin işleri aksatacağı biçimindeki itirazlarına karşılık “Olsun, bundan sonra bize göstermeden bir yerde bir şey yayınlamayacaksınız!” cevabıyla karşılaştı. Tüm bunlar ondaki edebiyat, araştırma, tarih merakını ve yüklendiği görevin yükümlülüklerini yerine getirme azmini kıramadı; çalıştı, uğraştı, yazdı ve bir asker olmakla birlikte 40’ına varmadan onlarca kitabı ve çalışmasıyla Türkiye’nin en çok bildiği entelektüellerden oldu.

Başörtüsü yüzünden

Pala’nın mesleki kariyerini başarılarla doldururken karşılaştığı engellemeler ve zorluklar, eşinin başörtüsü ve kendisinin dindar kişiliği sebebiyle özel hayatını da etkilemeye başladı. Çalıştığı birimlerde mesai arkadaşları ve amirleri hep mesafeli durmayı tercih etti; zaman ilerledikçe aslında “zararsız” biri olduğunu anladıklarında ilişkileri normalleşti.

Pala’nın başörtüsü sebebiyle karşılaştığı ilk zorluk kısa süreli bir tatil için gittikleri Heybeliada’daki Dz. K.K. Şafak Dinlenme Tesislerinde yaşandı. 20 Ağustos 1987 tarihli “Komutanlık Önüne” başlıklı dilekçesinde dile getirdiğine göre, Pala, eşi ve iki çocuğu ile akşam yemeği için Şafak Gazinosuna gittiğinde kamp müdürü Öğ.Kd.Ütgm Nemci Mazmanoğlu, eşinin başörtülü olması dolayısıyla gazinoyu terk etmelerini istedi.

Pala’nın bu dilekçesine, o dönemde görev yaptığı Deniz Astsubay Hazırlama Okulu Komutanı Dz. Alb. Özcan Özus şöyle cevap verdi: “İlgi dilekçeniz tetkik edilmiş ve İç Hizmet Yönetmeliğinin 664’üncü maddesinin 12’nci fıkrası her askeri garnizonun işleri için hususi bir talimatı vardır. Bu talimat gazinoda asılı bulunur. Herkes bu talimata uymaya mecburdur hükmünü amirdir. Bu nedenle dilekçenizde belirttiğiniz konuda bu talimata istinaden uygulama yapıldığı kanaatindeyim.”

Pala, o günlerde Türkiye, henüz “türban”la tanışmadığını, başörtüsünün henüz sorun olmadığını ifade ederek, “Şafak’ta, duvara asılı özel bir gazino talimatı yoktu, bize de kimse böyle bir talimat göstermedi, eğer olsaydı bile o yıllarda gazino talimatlarına başörtüsüyle ilgili herhangi bir şey yazılmazdı. Bu furiyanın ilk mağduru biz olmuştuk” diye yazıyor. Pala, olayın aslını araştırdığını ve okul komutanının kızının sivilden davet ettiği arkadaşlarına hava atmak için kendilerinin oradan uzaklaştırılmasını istediğini babasına bildirmesi üzerine kendilerinin gazinodaki tatillerinin zehir edilme pahasına tesislerden atıldığını öğrendiğini ifade ediyor.

Pala, başörtüsü mağduriyetini daha üst makamlara taşıyınca kendisine şu ifadelerin de yer aldığı bir cevap geldi: “Normal bir örtünmenin sınırlarını aşarak, son zamanlarda adeta belirli bir politik görüş ve bu görüşe mensup gruplarca yürütülen çeşitli eylemlerin simgesi haline getirilmeye çalışılan bir kıyafetle askeri bir mahalle girilmesi ve siyasi mahiyette bir tartışma ortamı yaratılması”na sebep olduğunuz “komutanlığın eğitim/öğretimle ilgili yoğun faaliyetlerini dikkate almadan, haksız ve geçersiz bir mağduriyet beyanı ile makamı boş yere meşgul etmeniz hayret ve üzüntü yaratmıştır.”

Sebepsiz tayinler

Pala, TSK’daki görevi sırasında birçok haksız atamayla, kendisine uygun kadroların bulunmadığı tayinlerle yıldırıldı; zorluklar, engellemeler ve yılgınlık kendisini daha ilk yıllarından itibaren istifa etmeye yöneltti. Ancak subayların 15 yılı tamamlamadan istifa etmeleri mümkün olmadığı için Pala’nın gönülsüz askerliği, ordudan ihraç edildiği 1996 yılına kadar 14 yıl 7 ay sürdü. Pala, hepsi birer sürgün mahiyetindeki tayinlerle gittiği yeni görev yerlerinde adının kendinden önce gittiğini, insanların önyargılarla önceleri vahşi bir yamyam yahut canı imiş gibi tavırlar takındığını ancak biraz tanıdıktan sonra yakınlaşmaya ve hiç de öyle söylendiği gibi bir insan olmadığını itiraf ettiklerini anlatıyor.

1993 yılından itibaren terör yerine irticanın birinci tehdit olarak kabul edilmesiyle birlikte TSK’da başlayan ihbar mektupları furyasından Pala da nasibini aldı. O günlerde Kuzey Deniz Saha Komutanı Kurmay Başkanı’nın kendisini çağırarak görüşmek istemesine şaşırarak Pala’nın şaşkınlığı, komutanın kendisine gösterdiği ihbar mektupları ile daha da arttı; mektuplarda kendisinin irticacı olduğu, görev yerinde (Deniz Müzesi’nde) dolaplar çevirdiği, Cuma namazına gittiği ve bunu da gösteriş için yaptığı ihbar ediliyordu. O dönemde TSK üst kademesinin atılacak subayların tespiti yönündeki uyarısı, alt kademelerde bu türden asılsız iddia ve ihbarlarla uygulamaya geçiriliyordu. Her hareket, her faaliyet aleyhe yorumlanıyor ve sicil dosyalarına işleniyordu. Pala’nın bir şehit cenazesine kısa kollu üniforma ile katılması ve tüm komutanlar cami bahçesinde ilgisizce dikilirken namazda saf

tutması bile atılmasına gerekçe olarak bir yerlere işleniyordu. Pala cami bahçesinde saf tutuşu ile bütün gözlerine kendisine çevrilmesini “Sen bittin!” mesajı olarak algıladı.

“Disiplinsizlikten ihracına...”

Pala'nın TSK macerasını sonlandıran ve onun “disiplinsizlik” gerekçesiyle ordudan ihracına giden yolu açan en önemli suçlarından birisi yine dini inancı ve siyasi düşüncesiyle ilgili bir gelişme oldu. Preveze Deniz Savaşı'nın yıldönümü dolayısıyla Taksim'deki çelenk törenine katılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayip Erdoğan ile Kuzey Deniz Saha Komutanı İlhami Erdil arasında anmaya konu olan savaşın kumandanı Barbaros'un türbesiyle ilgili bir konuşma geçer. Türbenin bakımı için TSK tarafından ve Pala'nın girişimiyle yürütülen çalışmalara belediyenin desteğini beklediklerini söyleyen Erdil'e Erdoğan olumlu yanıt verir. Barbaros'un vasiyetinden de söz edilir. Erdil Paşa “Bizim Arşiv Müdür bir binbaşımız var, İskender Pala adında, eski yazıyı bilir.” deyince Erdoğan, “Ha!.. Siz bizim İskender'den bahsediyorsunuz!..” diye karşılık verir. “İslamcı” bir siyasetçi olan Erdoğan'ın “Bizim İskender” sözü Erdil'i rahatsız eder ve kurmay başkanına “Nereden onların İskender'i olduğu derhal araştırılsın!” diye talimat verir.

27 Eylül 1996 tarihli bu konuşma, Erdil tarafından, Pala'nın ordudan atılması için ne gerekiyorsa yapılması talimatının verilmesine sebep olur. Süreç zaten irticai fikirlerin ve yaşamların tehdit olarak görüldü bir süreç olduğu için o yılın aralık ayında toplanan YAŞ'ta son karar verilir: Disiplinsizlikten ihraç edilmelerine...

Başbakan Erbakan'ın imzaladığı YAŞ kararları 163 subay ve astsubayın ordudan atılmalarına sebep olur. Diğer 162 kişiden birçoğu gibi, Pala da “disiplinsizlik” ithamını çok haksız ve kabul edilemez bulur. Ancak YAŞ kararları yargıya açık olmadığı için sonucu kabullenir. Sicil özetinde “kısa kolu üniforma ile cenaze namazına katılmak” gibi disiplin cezası (!) dışında herhangi bir cezası bulunmayan bir subayın, üstelik kendi alanına ilişkin onlarca başarılı esere imza atmış olmasına rağmen, takdir edilmek yerine cezalandırılması, Pala'yı derinden yaralar.

Ancak yapacak bir şeyi yoktu; o doğru bildiği yolda, mesleğinin ve işinin gereğinden başka bir şey yapmadı; kimi zaman çalışmaları, kimi zaman inancı/namazı, kimi zaman da eşinin başörtüsü sebebiyle bu kötü sona mahkum edildi. (HAKAN TEMİZTÜRK)

3. Kitap/belge/hatırattan haber üretme

Johnson mektubu İnönü'nün oyunu

Haluk Şahin, Gendaş Yayınları'ndan çıkan kitabı 'Johnson Mektubu'nda ABD Başkanı Johnson ile Başbakan İnönü'nün dostluğunu da anlatıyor. ABD Başkanı Johnson'ın 1964'te Kıbrıs'a çıkarma yapmaya giden Türk gemilerini geri döndüren ünlü mektubunun ardında İnönü var.

Gazeteci-yazar Haluk Şahin, 1987'de yayımladığı 'Gece Gelen Mektup' kitabını, yeni bulgular ve araştırmalarla genişletti. Şahin, 'Johnson Mektubu' isimli yeni kitabıyla, ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın imzasını taşıyan ve 1964 yılında Kıbrıs'a çıkarma yapmaya giden Türk gemilerini geri döndüren mektubun gizli kalmış yönlerini aydınlatıyor.

'Mektup, diplomatik oyun'

Haluk Şahin, Türkiye-ABD ilişkilerinde dönüm noktası olan tehdit dolu mektubun, dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün 'diplomatik oyunu'nun sonucu olduğu tezini ortaya atıyor.

Tanıklıklara göre, Kıbrıs'a çıkarma yapacak askeri gücün olmadığını düşünen ve iç politikada eleştirilen İnönü, savaş gemilerini Kıbrıs'a gönderirken bir yandan da ABD Büyükelçisi'ne haber verilmesini istiyor. ABD'nin çıkarmaya engel olacağını bilen Başbakan İnönü, Johnson'ın mektubuyla rahatlıyor, iç politikadaki baskıdan kurtuluyor, Kıbrıs'ta Türkleri katleden Rumlara gözdağı veriyor.

'Aman paşam nasıl olur...'

"İsmet Paşa, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e diyor ki: 'Çağır Amerikan Büyükelçisi'ni, adaya çıkacağımızı söyle'. Erkin hayretler içinde kalıyor ve 'Aman paşam nasıl haber veririz. Hemen, yapmayın bu halı, derler, müdahale edip durdururlar' cevabını veriyor. Paşa, 'Sen söyle söyle' diye ısrar ediyor". 1966'da Johnson mektubunu

Hürriyet gazetesinde yayımlayarak olay yaratan Cüneyt Arcayürek, 4 Haziran 1964 günü yaşananları Haluk Şahin'e böyle anlatıyor.

Türkmen: Nota bekleniyordu

Şahin, Gendaş Yayınları'ndan çıkan 'Johnson Mektubu' isimli kitabında tarihi mesajı, Amerika, Tür-kiye ve Yunanistan cephesinden tanıkların ifadeleriyle değerlendirirken,

'İsmet Paşa ne yapmaya çalışıyor?' sorusuna da yanıt arıyor.

Kitapta dönemin bazı tanıkları, İnönü'nün Kıbrıs'a çıkarma yapma niyetinde olmadığı konusunda birleşiyor. Johnson'ın mektubu sırasında Washington'daki Türkiye Büyükelçiliği'nde müsteşar olan İlter Türkmen'in açıklamasına kitapta yer veriliyor:

"Biz, Johnson'ın mektubunu tahrik ettik. Hükümet böyle bir notanın gelmesini bekliyordu. İsmet Paşa'nın hakikaten müdahaleye niyeti olsaydı, Amerikan hükümetinin fikrini sormazdı. Amerikan sefirini çağırıyor ve diyorlar ki, 'Biz Kıbrıs'a müdahaleye karar verdik. Sizin bu konuda bir görüşünüz var mı?' Adamlar da müdahaleyi engellemek için ne kadar ağır bir mesaj göndermek gerekiyorsa, o kadar ağır bir mesaj gönderiyorlar."

'Askeri güç yetersizdi'

Adının açıklanmaması koşuluyla gazeteci Haluk Şahin'e bilgi veren İsmet İnönü'ye yakın bir diplomat da, mektup olayını şöyle açıklıyor:

"Türkiye, Kıbrıs'a çıkarma yapmaya askeri açıdan hazır değildi. Çıkarma en zor askeri operasyonlardan biridir. İsmet Paşa durumun farkındaydı. Kısacası tüm hazırlıklara ve jestlere rağmen, o zaman Türkiye çıkarma yapmayacaktı. Ancak İnönü, askeri müdahaleyi kullanarak gözdağı vermek de istiyordu. Bu yüzden gemiler, keşif uçakları yola çıktı. Sonra Amerika'nın 'Durun, çıkmayın' demesi sağlandı. O zaman çıkarma yapılmamasının sorumlusu Amerika oldu."

'Şahinlere karşı koz'

Şahin, CIA için de araştırmalar yapan Amerikalı tarihçi George S. Harris'in Türk-Amerikan ilişkilerini konu alan bir kitabından da alıntı yapıyor:

"Amerikalıların, güneyde asker topladığını ve gemilere yüklendiğini nasıl olsa öğreneceğini, o zaman Yunanistan'a ve Kıbrıs'ta Rumlara baskı yaparak gerilemelerini sağlayacağını umuyordu. Herhalde Washington'ın kendisine 'Sadece barışçı yolları kullanın' türünden bir uyarı göndereceğini bekliyordu ki, böyle bir uyarı ordu içindeki 'şahin'lere karşı kullanabileceği bir koz olacaktı..."

Kitabın 'Yeni bilgilerin ışığında' başlıklı bölümünde ise, gazeteci Cüneyt Arcayürek'in görüşleri yer alıyor:

'Paşa mektubu kullanıyor'

"İsmet Paşa'nın böyle yapmasının nedeni basit: Başarısız. Adaya neyle gideceksin? İsmet Paşa uçak gönderme gibi bazı sınırlı hareketlere izin veriyor, o kadar. Derken mektup geliyor, İsmet Paşa rahatlıyor. Öyle anlıyorum ki, İsmet Paşa bunu kullanıyor. Daha sonra onu eleştirenlerden Demirel, İsmet Paşa'nın yaşadıklarının ne kadar haklı oldu-ğunu yaşayarak gördü. 1967 Kıbrıs bunalımında aynı şeyleri yaşadı."

'Ülkenin kaderi değişirdi'

Araştırmasının bir savı kanıtlanma iddiası olmadığını yazan Şahin, 25 yıldır aşama aşama ilerleyen çalışmasında, dönemin tanıklarının verdiği bilgilerle şu sonuca ulaşıyor:

"Johnson'ın mektubunu, büyük devlet adamı İsmet İnönü adeta tahrik etmiş, neredeyse zorla yazdırmış, böylece Türk ordusunun kendisini rizikoya atmasını önlemiştir. Kıbrıs önlerinde alınacak bir askeri yenilgi, sadece Kıbrıs'ın değil, Türkiye'nin de kaderini değiştirdi. Yunanlılara, Rumlara yenilerek itibarını kaybetmiş bir ordu, Türkiye'nin atacağı her adımda bir faktör ve ayak bağı olurdu."

ABD'nin sırtındaki kambur

Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk yapan Birleşmiş Milletler temsilcisi Dean Acheson'un, "Amerika, Türkiye'nin antlaşmalardan doğan müdahale hakkını önlemekle büyük bir sorumluluk yüklenmiştir" sözlerine yer veren Şahin, mektubun, Türkiye'nin askeri olarak Kıbrıs'a müdahale edecek yeterliliğe ulaştığında, bir avantaja dönüştüğünü anlatıyor:

"Gerçekten de Türkiye, Amerika'nın üstlendiği bu yeni sorumluluktan hem 1967 hem de 1974 bunalımlarında yararlanmasını bilmiştir. Mektup, Amerika'nın sırtında sürekli bir kambur olmuştur."

Sovyetler keşfedildi

İkincisi mektup, Türkiye'deki anti-Amerikan hareketlere bir ivme sağladığı gibi, bir çeşit yasallık 'kabul edilebilirlik' kazanmıştır. Johnson'ın yazdığı mektup, NATO'nun ve Türk dış politikasının 'tabu' konular arasından çıkmasında önemli rol oynamıştır. 15 yılı aşkın bir süre Amerika'nın dümen suyundan ayrılmayan Türkiye, artık Sovyetler ve Ortadoğu ülkeleriyle de iyi ilişkiler kurması gerektiğini kavramaya başlamıştır.

Silaha bağımlılığa son

Cüneyt Arcayürek de kitapta yayımlanan görüşlerinde, Türkiye'nin Johnson'ın mektubundan çıkardığı başka bir dersi ise şöyle anlatıyor:

"Türkiye kendi hayatı çıkarlarını korurken, kullanacağı silahlar konusunda önemli bir ders çıkardı. Ne diyordu ABD Başkanı Johnson'ın mektubu? 'Benim sana verdiğim silahlarla bunu yapamazsın' diyordu. O zaman anlaşıldı ki, silah açısından tek bir devlete bağımlı olmak iyi bir şey değil. Bu mektuptan sonra çıkarma gemileri yapılmaya başlandı."

Mektubun verdiği mesajlar

Başpiskopos Makarios'un yönettiği Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, Yunanistan ile birleşmeyi (Enosis) savunan silahlı Rum grupları, 1964 yılında Türkleri öldürerek etnik temizlik yapıyorlardı. Buna karşı garantör ülkelerden biri olan Türkiye, Londra ve Zürih antlaşmalarına dayanan müdahale hakkının doğduğunu belirterek, harekete geçti. Amerikan Büyükelçisi'ne, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edeceği haberi verildi. Washington'dan 5 Haziran 1964 günü müdahaleyi engellemeye çalışan mesaj geldi.

Gazeteci-yazar Haluk Şahin kitabında, Ankara'da şok yaratan ABD Başkanı Johnson'ın imzası bulunan mesajı şöyle özetliyor:

- 1 - Türkiye, müdahale etmek için antlaşmalardaki tüm koşulları yerine getirmemiştir.
- 2 - Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi, onu Sovyetler Birliği ile karşı karşıya bırakabilir. Bu durumda NATO ve ABD Türkiye'yi savunmayabilir.
- 3 - Amerika'nın Türkiye'ye verdiği silahlar, savunma amaçlıdır, Kıbrıs'ta kullanılamaz.
- 4 - ABD Başkanı Johnson, karşılıklı görüşmeler için Başbakan İsmet İnönü'yü Washington'a davet ediyor.

Bunlardan özellikle ikinci ve üçüncü maddelerin Ankara'da şok yarattığı biliniyor.

Şu soru ilk kez kamuoyunun gündemine geliyor: Türkiye'nin tüm savunmasını ve silahlanmasını NATO ve Amerika sepetine koyması, acaba hata mıdır? Eğer öyleyse ne yapmalı? Johnson'ın mektubunu 'dönüm noktası' yapan işte gündeme getirdiği bu türden sorular.

Türk-Amerikan ilişkilerindeki etkisiyle, Türk dış politikasının sınırlamaları konusunda açtığı yeni perspektiflerle

'Johnson mektubu'nun titreşimleri, bugün de devam ediyor. Diplomasi tarihinde etkileri bu kadar derinlere giden bir ikinci belge bulmak gerçekten zor.

Yeni bulgular yargıları değiştirdi

Çalışmasını 'tanıklar kitabı' olarak niteleyen Haluk Şahin, mektup olayı tanıklarının anlattıklarını izleyince, 1964'te Türkiye'de oluşan yargıların yanlış olduğu sonucuna ulaşıyor:

"Bazı yargıların haksız ve yanlış olduğu da ortaya çıkıyor. Bunlardan bir tanesi, o zaman çok yaygın olan Amerika'nın Yunanistan'ı Türkiye'ye tercih ettiği yolundaki tezdır. George Ball ve Papandreu'nun yazdıklarını okuduktan sonra, bu iddiada ısrar edilebileceğini sanmıyorum. Hatta sempati ibresinin Türkiye'ye daha yakın olduğu anlaşılıyor. İkincisi, Johnson'ın azılı bir Türk düşmanı olduğu yolundaki gene o zaman çok yaygın olan kanı..."

Şahin'in bu sonuca ulaştığı tanıkların kitapta yer alan yorumlarından bazıları şöyle:

Johnson'un mektubunu yazanlardan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball: "Başpiskopos (Makarios), gazetelerde gördüğüm resimleriyle bende saygıdeğer bir din adamı izlenimi bırakmıştı. Oysa şimdi karşımda kaba saba, ilkesiz, 51 yaşında bir adam vardı... Başpiskopos'un temel amacı, Kıbrıslı Rumların

Kıbrıslı Türkleri keyiflerince öldürmesi için Türk müdahalesine set çekmekti.

'Olağanüstü bir insan'

...Şunu belirtmeliyim ki İnönü'ye olan saygım büyüktü. Bir arada bulunduğumuzda, karşılıklı olarak birbirimizden hoşlandığımızı dobra dobra konuşup anlaşılabileceğimizi hissediyorduk... Başbakan

İnönü olağanüstü bir insandı."

Dışişleri Bakanı Dean Rusk'un, Şahin'e yazdığı mektuptan:

"O mektubun yazılışında ve gönderilişinde Başkan Johnson ile birlikte çalıştık. Türkiye'de şok etkisi yapmışsa, bunu anlayabiliyoruz, ama eğer iki ülke arasında savaş çıkmasına engel olduysa, aklımızdan geçen tastamam buydu işte..."

Johnson mektubunu yazanlardan Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco:

"...İnönü çok bilge bir insandı. Onu dinlerken etkilenmemek imkânsızdı. Yazık ki İngilizce iyi bir biyografisi yok."

Johnson'ın 1997'de yayımlanan telefon konuşmalarından: "Kıbrıs'ta durum çok ciddi. Adada Türklerin dört katı kadar Rum bulunuyor. Türkiye de, Yunanistan da bizim dostumuz. Adadaki Rumlar, Türkleri katledip duruyor."

Radikal/22.04.2002/TİMUR SOYKAN/İSTANBUL

4. Toplumsal yaşamın farklı boyutları

Alevi-Sünni evliliklerinde kentsel dönüşüm

Alevi-Sünni evliliği, geçtiğimiz günlerde İstanbul'daki üzücü bir olayla gündeme geldi. Son yıllarda kentleşmeyle birlikte artan Alevi-Sünni evlilikleri, bu olayın bir istisna olduğunu gösteriyor. Ufak tefek sorunlar yaşansa da bu evlilikler iki kesimin birbirini daha iyi anlamasına yardımcı oluyor.

Açıklamalı [H1]: Başlıkla spotun uyumuna dikkat!

'Alevi diye bana kız vermediler.' Bu ifade, İstanbul İTO İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı Ekrem Şavran'a ait. Tuncelili Şavran, aynı okulda öğretmenlik yapan Derya Çakır ile evlenmek istiyordu. Ancak Giresunlu baba, kızını bir Aleviye vermeye yanaşmadı. Derya da babasının isteğine uydı. Bu durumu kabullenemeyen Ekrem Şavran, 25 yaşındaki Derya'yı tabanca ile vurdu. İşlediği cinayeti, "Onu ne kadar sevdiğimi göstermek istedim." diye açıkladı.

Bu cinayet, Alevilerle Sünniler arasındaki evlilik konusunu gündeme getirdi. Alevilerle Sünniler arasında evlilikler olmuyor mu? Bu evlilikler nasıl gerçekleşiyor? Ne tür sorunlar yaşanıyor, sorunlar nasıl aşıyor? Bu sorular, Aksiyon'un Alevi-Sünni evliliklerine ilişkin haberinde cevap buluyor.

Sözünü ettiğimiz cinayet, aslında istisnai bir durum. Alevilerle Sünniler arasında evlilikler hızla artıyor. Çiftler çoğunlukla anlaşarak evleniyor, aileler vermeye yanaşmazsa kız oğlana kaçıyor. Özellikle toplumsal baskının azalmasından dolayı şehirleşme bu tür evliliklerin önünü açıyor.

Toplumsal dokunun daha sıkı olduğu kırsalda Alevi-Sünni evliliklerine az rastlanırken bugün durum değişti. Alevi-Sünni köyleri arasında düğünler kuruluyor. Tokat Tozanlı Vadisi'ndeki Alevi köyü Hubyar'dan Ercan ile Sünni köyü Yakaboyu'ndan Telli'nin hikâyesi bu örneklerden biri. "Bizim köyler (Alevi-Sünni köyleri) arasında kız alıp verme olmaz. İlk defa bizde oldu. Köylüler eşim için, 'İçimize uymaz, niye aldın?' dediler. Onların köyden 'Bizden oraya gelin gitmez' dediler. Biz birbirimizi sevdik, evlendik." diyor Ercan Yavuz.

Tokat'ın Almus ilçesine sarp dağların arasından kıvrımlı yollarla bağlanan Hubyar, aslında sıradan bir Alevi köyü değil. Tokat, Sivas, Erzincan gibi birçok ilden 200 civarında köy Hubyar ocağına bağlı (Alevilerin inanç açısından bağlı olduğu merkezler). Hâliyle köydeki herkes dede soyundan geliyor. Ercan gibi Hubyarlı dede soyundan gelen gençler, genellikle kendi köyünden ya da civardaki Alevi köylerinden evleniyordu. Ercan'ın komşu Sünni köyünden Telli ile tanışması bu döngüyü kırdı.

Civar köylere traktörle iş yapmaya giden Ercan, 17 yaşındaki Telli ile tanıştı. Bu durumdan uzun süre ailelerin haberi olmadı. 'Bana kız vermezler' diye düşünen Ercan, askerliğini tamamlayıp döndükten hemen sonra Telli'yi kaçırdı. Babası kızını alıp geri götürmesin diye soğuğa aldırmandan iki gün boyunca mezarlıkta saklandılar. Telli'nin babası başta karşı çıktı; ama araya girenler sayesinde ikna edilip evliliğin önü açıldı. Ama geleneklere göre, 'kaçmış kıza düğün olmaz'dı. Bu yüzden yöreye özgü entarili, sazlı düğün yapılmadı.

"Babalarımız ahbaptı, gidip geliyorduk birbirimize. Sorun olmadı. Ne o yabancılık çekti, ne ben..." diyor ilkokul mezunu Ercan. Hiç okula gitmeyen eşi Telli ise çekingen durup konuşmaya girmiyor. "Beyim anlattı." deyip kısa cevaplar veriyor. Her iki köy de bu evliliğe alıştı. İlk başlardaki 'bizden değil' tepkisi uzun sürmedi. Fakat önemli bir mesele vardı: Geçim derdi... Hayvancılık para etmiyordu ve Ercan'ın deyimiyle 'ev ev üstünde' idi. Üstelik annesi üveydi. Köyden ayrılmaktan başka çare yoktu. Gidilecek yer de belliydi: Artık kaldırımları bile para eden İstanbul...

Okmeydanı'nda eniştesinin izbe binasının bodrum katında kiracı olarak oturuyor Ercan ve eşi. Eniştesi, İstanbul için uygun denecek bir kira (350 lira) alıyor. Bir tekstil atölyesinde asgari ücrette çalışıyor Ercan. Dede soyundan gelmesine rağmen geçim derdine düştüğü için dedelik yapamıyor. Zaten yaşamında köydeki geleneksel Alevilikten pek iz kalmamış, tıpkı diğerleri gibi. Evlerine yürüyüş mesafesindeki cemevine bile arada bir gidiyor. Telli ise eşinden 'ceme gideceksin, bizim ibadetlerimizi yapacaksın' baskısı görmüyor. Ramazanda orucunu tutuyor, başını örtüyor, isterse namazını kılıyor.

İSTER NAMAZ KILSIN, İSTER ORUÇ TUTSUN

Açıklamalı [H2]: Gazetelerde "kısa haber" olarak yer alabilen bu olay, bu araştırma haberin girişinde de kısaca özetlenmiş. Daha sonra olayın neden, niçin, nasıl yaşandığı, hangi sebeplerin bu tür olaylarda etkili olduğu araştırılarak haber genişletilmiş.

Ercan, okumuş bağınazlara nisbet edercesine: “Şu anda istediğini yapıyor, isterse namazını kılabilir, orucunu tutabilir. Ben evlenirken, senin hiçbir şeyine karışmam, dedim.”

Üst katta oturan eltileri de mezhepçilik yapmıyor, gelinlerine sahip çıkıyor. “Bizden farkı yok.” diyorlar, hem uyum sağladığını hem de Aleviliğin şehirleşmeyle birlikte form değiştirdiğini anlatmak için. Dışlamak yerine sahip çıkarak gelinlerinin farklılık hissetmemesine yardımcı oluyorlar.

Ercan-Telli çiftinin iki çocuğu var: Ömür ve Özge... “Çocuklar kendini nasıl tanımlayacak?” sorusuna Ercan Yavuz, “Çocuklar bilir, Allah karar verecek.” diyor sözü fazla uzatmadan. Ercan’ın eniştesi Fikri Yavuz, kendi köylerinde ve civardaki Sünni köylerinde Azeri, Rus ve Kafkaslardan kızlarla evlenenler olduğunu anlatıyor. Geçmişteki kanlı bıçaklı günlere atıfta bulunup “O devirler bitmiş. Alevi-Sünni kavramlarını algılayamıyorum ben.” diyor. Civardaki Sünni köylerinden evlenen Hubyarlı bir Alevi kızın İstanbul’daki düğününe gittiğini aktarıyor. Alevi olan gelin tarafı, damadın nereli olduğunu utandıkları için söylememişler. Ancak Fikri Bey, ‘Çevremizin adamı’ dediği Sünni damadın ailesini tanımış. Bu çekinmeyi anlayamıyor: “Bilinçsizlik. Bu ortamda böyle bir şey kalmaz.”

EŞİMİ CEME GÖTÜREMİYORUM

Köylerde benzer hikâyeler yeni yeni çıkıyor. Tokat’ın Reşadiye ilçesinde yaşayan Barış-Nurcan Şengül çiftinin hikâyesi de buna uyuyor. Barış, Alevi inancına sahip. Eşi Nurcan ise Sünni inancına sahip ve Roman kökenli. İstanbul’dan tatil için geldiği Reşadiye ilçesinde eşiyle tanışmış. Nurcan Hanım, o zamanlar da türbanlıymış, bugün de. “Bunu kabul ederek evlendim. Başını açacaksnı demedim hiç.” diyor Alevi inancına mensup 31 yaşındaki Barış.

Her ne kadar Reşadiye bir ilçe olsa da küçük olduğu için insanlar birbirini tanıyor. Aleviler cemlere gelmeyenleri ‘düşkün’ ilan edebiliyor. Barış Şengül, cemlere eşini de toplumdan dışlanmamak adına götürmek istiyormuş ancak eşi bunu kabul etmiyormuş. “Alevi ibadetine tek gidilmiyor, illa eşinizle gitmeniz lazım. Ben eşimi herhangi bir ceme götüremiyorum. O Kur’an okuyor, namaz kılıyor. Bizim ibadet şeklimiz kendi profiline uymuyor. Zorlama yok ama ufak sorunlar oluyor. Ben bu zamana kadar götüremedim.” diyor.

Barış, köylülerinin “Gelini bize yanaştır.” dediğini anlatıyor: “Bölgenin baskısı oluyor. Burada herkes birbirini tanıyor ister istemez. Büyük yerlerde pek sorun olmaz ama küçük yerde oluyor. Dede geldiğinde taliplerini görmek istiyor. Niye eşini getirmedi, söz geçiremiyor musun, diye soruyorlar.”

Aynı ilçede yaşayan Alevi inançlı arkadaşı Ali Kılınçarslan ise bu tip sorunlar yaşamıyor. Sünni inançlı Nihal’in ailesi ile evlilik aşamasında sorunlar yaşanmış. Halk Eğitim Merkezi’nde tanıştıktan sonra Ali, “O benim Alevi inanca sahip olduğumu bilmiyordu. İlişkimizin yürümesini istediğim için bunu söylemedim. Söylediğimde hiç tepki göstermedi, fark etmeyeceğini söyledi. Hiç ön yargısı yoktu, gözü karaydı.” diyor.

Nihal’in aile çevresinden gelen baskıya babası da boyun eğmişti ve kızını bir Aleviye vermek istemiyordu. Alevilere karşı ön yargılı bakış burada devreye girmişti. Ancak Ali Kılınçarslan için belediye başkanı, müftü gibi Reşadiye’nin ileri gelenleri devreye girince kız babası ikna edildi. Alevilerle ilgili ‘Müslüman değiller’, ‘gusül abdesti almazlar’ gibi yanlış bilinenler düzeltilti. “Yalnız başımıza gitseydik olacağını zannetmiyorduk.” diyor Ali’nin evliliği, şehirde toplumsal barışa örnek bir düğünle taçlandırıldı. Alevi-Sünni evlilikleri gizli, sessiz yapılırken; bu düğün daha bir yüksek sesle yapılmış, şehrin bütün ileri gelenleri katılmış. 6 yıllık evlilikte bugüne kadar Alevilik-Sünnilik konusunda hiç sorun yaşanmamış, Ali bunun sırrını şöyle açıklıyor: “Alevi-Sünni tartışması hiç olmadı bizim evde, ön plana hiç getirmedi.”

ALEVİYE NASIL KIZ VERİRSİN!

Ali’nin babası Ergün Kılınçarslan, şehirde sevilen ve tanınan isimlerden. “Hiç kimse doğarken anasını babasını seçme hakkına sahip değil, öyle bir pazarlık yetkisi yok. Allah’ın yaratma kudretine karşı tavrımız olamayacağını hem anladık hem anlattık.” diyor Ergün Bey, bütün arkadaşlarının bu yanlış aşmak üzere kendisine destek verdiğini anlatıyor: “Onlar toplumun ön yargısından korktular. Aynı toplumun içine çıkıyoruz, bir Aleviye nasıl kız veriyorsun, diye toplumun baskısını gördüler.” diyor. Ergün Bey, erkek kardeşi Metin’i bu olaydan sonra Kastamonulu İsmail Bey isimli bir hacının kızıyla evlendirmiş. “Mutlu bir şekilde yuvalarını devam ettiriyorlar.” diyor.

Ergün Kılınçarslan, Alevi inanca mensup oğlu Oruç Alper Kılınçarslan’da ise başarılı olamamış: “Oğlum Trabzonlu bir kıza konuştu İstanbul’da. Maalesef o aileyi ikna edemedim, çocuklar birbirini sevdikleri hâlde.” Ancak kızı vermeyen Sünninin muhafazakâr ya da tutucu biri

olmadığını, aksine meyhaneden çıkmayan biri olduğunu anlatıyor: “Allah’ımız bir, peygamberimiz bir, kitabımız bir. Bizim farklılığımız itikattan değil, ameli. Bunları aşalım diye bayağı yalvardık. Oğlum daha sonra Alevi bir kızla evlenmek durumunda kaldı. Kültürsüz insanlar böyle hareket ediyor ama bu artık aşıldı. ‘Ben ve öteki’ olarak yetiştirilmemizden kaynaklanıyor. Artık ‘biz’ diyoruz.”

Reşadiye’deki toplumsal barışın simgesi düğünün bir benzeri 6 ay kadar önce Malatya’da da yapıldı. Alevi bir kız ile Sünni bir oğlan evlenmek istiyor, kız tarafı buna karşı çıkıyordu. Hatta iddiaya göre kız tarafı oğlanı vazgeçiremeyince öldürmek istemiş, daha sonra Malatya Hacı Bektaş Veli Vakfı Başkanı Hasan Meşeli’den bu konuda yardım istenmiş. Kız tarafıyla bir iki saat konuştuğunu anlatan Meşeli, “Her ikinizin de peygamberi bir, dini İslam, kitabı Kur’an. Aklınızı başınıza alın dedim. Bir Türk Alman Hans ile, Türk işçisi bir Hristiyan ile evleniyor, ona ses çıkartmıyorlar. Bir Alevinin Sünniyle evlenmesinde kıyamet koparıyorlar. Beni kırmayın, dedim.” En sonunda kız tarafı oğlan tarafı ile barışıp bu düğüne onay vermiş.

ŞEHİRLEŞME, EVLİLİKLERİ KOLAYLAŞTIRDI

Özellikle kırsalda bu tür evlilikler toplumsal baskıdan dolayı yavaş yavaş aşıyor olsa da şehirlerde durum daha farklı. Alevi-Sünni evliliklerinde ciddi bir artış var. Her ne kadar bilimsel bir araştırma bu desteklenmesi de akademisyenler, Alevi önderler ve Alevi-Sünni çiftlerin gözlemleri bunu doğruluyor. Şehir evliliklerinde inanç boyutu pek öne çıkmıyor. Şehirleşmeyle birlikte oluşan serbest yaşantı, bu evlilikleri daha kolay hâle getiriyor. Farklılıklarını karşı tarafa dayatmayanlar sorun yaşamıyor. Evlilikler geçmişte kaçarak oluyordu, şimdilerde ise çoğunlukla anlaşarak oluyor.

Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Nail Yılmaz’ın ‘kent Alevileri’ üzerine yaptığı saha araştırması bunu doğruluyor. Alevilerin yarısından fazlasının Sünnilerle ‘anlaşarak’ evlendiği ortaya çıkmış. Dört kişiden biri ise eşini kaçırmış, şehirlerde Aleviliğini gizleyenlerin oranı ise yüzde 15 seviyesinde.

“Şehirleşme evliliklerin önünü açıyor.” diyen Yılmaz, “Geçmişe göre bir gevşeme oldu. Bu şehirleşmeyle, sekülerleşmeyle alakalı. Aşık oluyorsunuz; onun Alevi mi, Sünni mi, Kürt mü olduğunun farkında değilsiniz, gözünüz bir şey görmüyor. Duygusalılık ön planda. Aşk inancın önüne geçiyor ya da onu tolere edecek mekanizma üretiyor. Gönüllü olarak evleniyorlar. Kırsalda ise toplumsal tepki var, kaçırarak evleniyorlar.” tespitiinde bulunuyor. Nail Yılmaz, bir noktada hâlâ mesafe olduğunun altını çiziyor. Akrabaların görüşmek istemediğini, bazı ailelerde problemler çıktığını belirtiyor.

Alevi-Sünni evliliğini bilinçli olarak yapan ancak aile düzeyinde sorun yaşayan bir çift var: **İbrahim-Zeynep Öztürk**. “Aynışmış bir kültür benim eğitim düzeyimde cazip olmazdı. Ben Karadenizli bir kızla evlenmemeye karar vermiştim. Hep birbirini tekrar eden, aynı yemekleri yiyen, aynı esprileri yapan... Bir çekim alanı oluşmalıydı. Çok doğru bir karar verdiğimi düşünüyorum.” diyen İbrahim Bey, Marmara Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi. Öztürk, Zaman Gazetesi’nde de ekonomi yazarı. Tipik bir Trabzonlu. Esprileriyle, mimikleriyle hemen bu özelliğini öne çıkartıyor. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi mezunu Zeynep Hanım ise Tuncelili bir Alevi-Kürt kızı.

ZEYNEP HANIM’IN AHLAKİ DAMARI

İbrahim Öztürk, Boğaziçi Üniversitesi’nden mezun olduktan sonra evlenmek için, kendi deyimiyle, tarayıcıları açık konumuna getirir. İki aday vardır. Birisi doktordur. Onunla evlenmeyi düşünmektedir. Ancak Zeynep Hanım ile tanışması doktoru kenara itmesine neden olur. İbrahim Bey, hastalıktan bitap düşmüş Zeynep Hanım’la ilk buluşmasında, Karadenizlilere has bir çabuklukla evlenme kararını verir; üstelik Alevi olmasından kaynaklanan kültür farkından endişe etmesine rağmen. “Zeynep Hanım’ın söyleminin içindeki insani damar, ahlaki damar idealizm... Aradığım her şeyi onda buldum.” diyen Öztürk, daha önceki adaylardan birinin ‘Annene bakmam’, bir başkasının ‘Bu parayla seni napayım!’ dediğini anlatıyor. Zeynep Hanım’a ne anlattıysa “Gündeme gelmesine bile gerek yok.” cevabını almış. İbrahim Öztürk eşinden yola çıkarak şunları söylüyor: “Alevi camianın kader tarafından bir kozada korunmuş insani, ahlaki damarı var. İnsani boyut çok üst düzeyde.”

Zeynep Hanım da evleneceği kişinin Sünni olmasından dolayı endişe etmiş; bu nedenle kültürel farklılığın olmamasını, kendisini daha iyi anlayacak birinin olmasını istiyormuş. “O zaman Alevi olmasını tercih ederdim.” diyor; ancak düşünce tarzında farklılığın böyle bir evliliği kaldırmayacağını

Açıklamalı [H3]: Uzman görüşü, bu tür haberlerin olmazsa olmazıdır.

Açıklamalı [H4]: Ünlü isimlerden, tanınan, örnek olabilecek kişiliklerden bahsedilebilir.

Açıklamalı [H5]: Anlam-yüklem ilişkisine dikkat; tamlamalar doğru olmalı.

fark etmiş: “Bazı şeylerin değişmesi gerektiğini, o acıları çocukların çekmemesi gerektiğini fark ettim. Çok sıkıntılı bir süreçti. Her şeye rağmen evliliği göze aldım.”

Öyle ki Zeynep Hanım’ın ailesi bu evliliğe büyük tepki göstermiş. Zira sülalede ilk defa bir kız, Sünniye gelin gidiyormuş. Bu tercih, 4 yıla yakın ailesinin kendisine mesafe koymasına neden olmuş. Ağabeyiyle geçen hafta konuştuğunu; ancak evliliğin üzerinden 16 yıl geçmesine rağmen hâlâ evine gelmediğini anlatıyor hüznle Zeynep Hanım. Dayısının çocuklarından kendisiyle konuşmayanlar olduğunu, ancak bahsettiği kişilerin Alevi değil, ateist olduğu için kendisine mesafe koyduklarını düşünüyor. Hatta kendisiyle konuşmayan dayısının oğlu, Sünni bir askerın kızıyla evlenmiş: “Yeni nesilde Alevilerle evlenme dinî boyuttan çıktı, düşünce tarzıyla alakalı. Düşünce yapısı aynı olduğu için sıkıntı çekmiyorlar. Ama kayınpederi ve kayınvalidesi dayımlara ve dayımların çocuklarına mesafe koyuyorlar. Kızım kendi isteğiyle gitti ama ne yapalım, diyorlar. Onu kabullenmeleri çok kolay değil. O her zaman yabancı damat, gelin yabancı gelin.” diyor Zeynep Hanım.

ACILARI YAŞAYAN NESİL OLACAĞIZ

İbrahim Öztürk, bir Alevi kızla evliliğin kültürel açıdan birçok deformasyonu fark ettirdiğini kaydediyor. “Alevilikte tertemiz insani bir damar var. Bölüşme, paylaşma var. Bencillik yok, kendini senin yerine koyuyorlar. Korunmuş. Belki protest kültürden geliyor, belki acı çekmiş olmaktan. Zamanla bu türden bir sürü şey öğrendim.” diyor. Çift, geçtiğimiz yaz Tunceli’ye gitmiş, herkes **ayaküstü kendilerini karşılamış**. Tunceli’de “Sünniye kız verilir mi?” diyenlerin, bu mutlu evlilikle görüşü değişmiş. İbrahim Bey’in etrafındaki Karadenizlilerin de Alevilerle ilgili görüşü olumlu anlamda değişmiş, duvarlar yıkılmaya başlamış. Zeynep Hanım’ı tanıdıktan sonra Karadenizli birçok kişi, ön yargılarını sorgular olmuş.

İbrahim Öztürk’e göre, toplumda herkes bu tür çapraz evlilikler yapsa 20 yıl içinde hiç ön yargı kalmaz. Zeynep Hanım da bunun farkında. Eşinin ailesinin kendine olumlu yaklaştığını ancak bir mesafe olduğunu itiraf ediyor. “Hiç problemim yok. Ama düşünümeye geliş tarzından tutun da eltime sahiplenişlerine kadar fark görüyorum. Ne kadar onlar kırmamaya çalışsa da biz o acıları yaşayan bir nesil olacağız. Bazen yoruluyorum, pişman değilim. Bir şekilde birileri bunu yaşayacak ama çocuklar yaşamayacak.”

Öztürk çiftinin İstanbul Anadolu yakasındaki evinde kültür çatışması, inanç tartışması yaşanmıyor. Evliliği ayakta tutan nedenlerden biri bu. Çocuklar da bu nedenle arafta kalmışlık duygusunu pek hissetmiyor. Birinin adı Sünni inancına daha yakın: Ahmet Furkan. Ötekinkisi ise Alevi inancına daha yakın: Ali Eren. İsimlerden birini anne, diğerini baba vermiş. Çocuklarda Alevi-Sünni ayrımı hiç öne çıkartılmıyor. Zeynep Hanım, “Çocuklarımı Alevi kültürüyle yetiştirmeyi çok isterdim.” diyor, ancak kentte yaşamının zorluklarına dikkat çekiyor. Kadın-erkek eşitliği, adil davranma, eğitim, yalan söylememe, haksızlığa karşı gelme gibi Alevi kültürünün öne çıkan değerlerini sıralıyor. Bunları İbrahim Bey’den şikâyetçi olmak için söylemiyor elbette. Zira kendisi İstanbul Üniversitesi’ne yatay geçiş yapmadan önce Ankara Üniversitesi’nde okurkenki yıllarına götürüyor bizi. Kendisi kot pantolon ve tişörtle okula girerken başörtülü arkadaşlarının derslere girememesine tek karşı çıkan isimmiş. Hatta başörtülüler sınavlara alınmıyor diye sınavlardan çıkıyor, hocalarıyla kavga ediyormuş. “Onlarla hiç alakam yoktu. Aynı düşünce tarzında olmamız gerekmiyor, doğru bir tanedir. Biz öyle yetiştik.” diyor.

Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği Başkanı Ali Kenanoğlu, şehirleşmeyle birlikte yeni kuşakta bu tür evliliklerin arttığını söylüyor. “Eskisi gibi sorun yaşamıyorlar. Çiftler dinsel tercihleri ön plana almıyor. Ne o Aleviliğini, ne diğeri Sünniliğini ön plana çıkartıyor. İnançla ilgili belirleyicilik ön plana çıkarsa evlilik başarısız oluyor.” diyor. Dede Mustafa Güvenç ise son yıllarda bu tür evliliklerin yaygınlaştığını anlatıyor, bunu ise “ön yargıların kalkmasına” bağlıyor.

EVLENENE KADAR GİZLİ ALEVİ!

İstanbul’da 25 yıl önce evlenen Filiz-Mehmet Sarıyar çifti ise dinî tercihleri ön plana çıkartmayanlardan. İnanç milliyetçiliği gibi bir durum oluşmuyor, bu da evliliğin sarsılmasını engelliyor. Her iki isim de uzun yıllardır Baltalimanı’nda oturuyor, burada tanışmışlar. Filiz Hanım, o zamanlar Mehmet Bey’in Alevi olduğunu bilmediğini, evlenmeden bir müddet önce haberi olduğunu aktarıyor. Evlenme kararını ailelerine açtıklarında kız tarafının da erkek tarafının da ailesi karşı çıkmış. Bunun üzerine Mehmet Bey, sevdiği kızı kaçırmış. “Onaylasalardı normal evlenecektik.” diyor 44 yaşındaki Filiz Sarıyar.

“İnsanlar birbirini tanımadığı için sorunlara açık. Alevilerin Sünnilere, Sünnilerin Alevilere bakışı farklıydı. Duvarlar örüyorduk.” diyen 50 yaşındaki Mehmet Bey, kayınpederiyle arasındaki duvarı ancak evlendikten üç buçuk yıl sonra kaldırabilmiş. Filiz Hanım ise bu süreçte çok yıprandığını anlatıyor: “Ailem sonradan öğrendiği için benim açımdan bayağı yıkım oldu. Yapayalnızdım. Bu taraflar (Aleviler) sorun yaratıyor, ortada kalmışız. Eşim var, seviyorum. Eşim sağ olsun, beni savundu. Ama onlardan çok baskı olmadı. Öyle bir şey olmuş olsaydı aileme dönerdim.”

Filiz Hanım, eşi için “Benim eşim Alevi. Onların da ibadet şekilleri var ama eşim hiçbirini yapmaz.” diyor. Filiz Hanım, ramazanda orucunu tuttuğunu, yeri geldiğinde namazını kıldığını, Kur’an okuduğunu anlatıyor. Bundan dolayı Alevi camiasından hiç tepki almamış. “Kendileri yapmıyorlar. Ben hiç zorluk yaşamadım. Onlar inançlarına çok bağlı olsalar sorun yaşardım. Katı olmadıkları için evliliğimiz yürüdü.” diyor Filiz Hanım.

SEN ORUÇ TUT, ÇOCUĞUN ASLA...

Sarıyar çiftinin iki çocuğu var: Cem (26) ve Cenk (19)... Filiz Hanım, “Onları serbest bıraktık. Kendilerini kime yakın görürlerse onu yapsınlar. Soru sorarlar, kiminki mantıklıysa ona yaklaşıyorlar.” diyor. Ancak çocuklar zaman zaman ramazanlarda gizli gizli oruç tutarmış. Alevi çevre Filiz Sarıyar’a tepki göstermezken, çocuklara gösteriyormuş: “Ben dışarıdan gelmiş biriyim, yabancıyım. Babadan dolayı çevre onları Alevi görmek istiyor.” diyor.

Alevi-Sünni evlilikleri her geçen gün daha da doğal kabul ediliyor olsa da haber için görüşmeye çalıştığımız kimi çiftler bu teklifi kabul etmedi. Bu özellikleriyle kamuoyunun önüne çıkmak istemiyorlar. Bu çiftler arasında Recep Yılmaz’ın eşi de var. İstanbul doğumlu Recep Yılmaz konuşmayı kabul ederken, kamu görevlisi eşi Alevi olduğunu duyurup çevre tarafından rahatsız edilmek istemiyor. Biz de sadece Sünni inanca mensup Recep Bey ile görüştük.

Eşi üniversite mezunu iken Recep Yılmaz liseden sonra devam etmedi ancak gelişime açık biriydi. Şu anda önemli bir bilişim şirketinde çalışıyor. 1999 İstanbul depreminden beş gün sonra chat ortamında tanıştı eşiyle. Ankaralı bu kız, Alevi olduğunu Recep Yılmaz’dan gizlemedi. “Severek evlendim.” diyen Recep Bey ise bu farkı sorun etmedi. Eşinin Aleviliğini ‘kültürel sıfat’ diye tanımlıyor. “Şimdiki kadar bilgim yoktu ama psikolojik bariyerin mahkûmu idik. Aleviler konusunda söylenenler kadar bilgim vardı. Ancak anlatıldığı gibi insanlar olmadığını evlendikten sonra öğrendim.” diyen Recep Yılmaz, tanıştıktan bir yıl sonra evleneceği kız için İstanbul’dan Ankara’ya taşındı. Eşi annesini ikna etmiş ancak babada biraz sıkıntı yaşanmış başta. Daha sonra o da ikna olmuş. 2002 yılında ise düğünle evlenmişler.

“BİZDEN Mİ?”

Eşinin Ankara’nın Çubuk ilçesindeki köyüne bir süre önce giden Recep Bey’i, kayınvalidesi köydeki yaşlılardan biriyle tanıştırmış; ‘yabancı damat’ için sorulan soru “Bizden mi?” olmuş. Bu soru aslında iki kesim tarafından da soruluyor. Recep Yılmaz köyde var olan bu duvarların şehirde olmadığını belirtiyor: “Köylerde bizi ayrı dünyaların insanı gibi gördüler. Köy yerinde bu bilinç var. Dışarıya kız vermeme refleksi oluşmuş. Bu anlaşılabilir. Bu şehirleşmeyle yıkılmaya başlamış. Kentleşmeyle psikolojik ön yargı yıkıldı. Bizim evliliğimiz Alevilerle Sünnilerin evlenebileceğini gösterdi. Kendi evliliğimi farklı inançlar arasında evliliklere örnek olarak gösteriyorum.” Yılmaz çiftinin evliliği ailelerde benzer evliliklerin de önünün açılmasını sağlamış, yeni evlilikler olmuş.

Ankara’dan doğuya doğru gittikçe bu tür evlilikler daha zorlaşıyor. Malatya, Sivas, Kahramanmaraş, Tunceli gibi yerleşimlerde ötekileştirilen Aleviler, Sünni kesimle daha zor ilişki kuruyor. Batı illerinde Alevi-Sünni evlilikleri, toplumsal baskının pek hissedilmemesinden dolayı daha yaygın. Eskişehir’de avukatlık yapan Alevi inancına mensup Elçin Çetinkaya Kutbay, Sünni inancına mensup Ceyhun isminde bir Çerkez ile evli. “Alevi olduğumuz için hiç ezilmedik. Belirli haklar tanınmıyor değil, başka illerde sıkıntı var. Burada ayırım yapılmıyor. Acısını yaşıyor olsaydık biz de tercihimizi Alevi erkeklerden yana kullanmış olabilirdik.” diyor.

Eşi Ceyhun Bey ile liseden tanışıyor, üniversiteden sonra ise evlenmeye karar veriyorlar. “Ben onun Çerkez olduğunu biliyordum, o benim Alevi olduğumu biliyordu.” diyor, ancak bu konular hiç tartışmaya açılmamış. Aile içinden tepki gelmemiş. Çiftin Ali adında iki buçuk yaşında bir çocuğu var, Elçin Hanım’ın 34 yaşında vefat eden babasının ismi bu çocuğa verilmiş. Ailede saz çalınıyor, küçük Ali yeri geliyor saza eşlik ediyor, yeri geliyor babasıyla Çerkez oyunları oynuyor.

Açıklamalı [H6]: Haberde, herkesin bilgi vermesini beklememek, sürprizlere hazırlıklı olmak gerek. Bilgi vermeyenlerin niçin vermedikleri, nasıl tavrı takındıkları uygun bir şekilde ifade edilmelidir.

İnanç konusunda İslam ortak paydaları: “Tabii ki inanıyorlar ama uygulamada çok baskın değil. Aileler yaşam tarzı olarak benziyor. Kayınvalidem beş vakit namaz kılıyor, oruç tutuyor ama ben oruç tutmuyorum. Benim eşim de oruç tutmuyor.”

Elçin Hanım’ın dayısının Alevi inançlı kızı Sevinç, Sünni inançlı bir Arnavut’la evlenmiş. Baştan razı olmasalar da daha sonra aile gelinlerinden çok memnun kalmış. Hatta diğer oğulları için de “Alevi bir gelin almak istiyoruz.” diyor, Sevinç’in aileye saygısını anlatmak için. Bu aile ise içki içmiyor, beş vakit namazını kılıyor ancak muhafazakâr yaşam Alevi-Sünni evliliği açısından sorun teşkil etmiyor. Elçin Hanım bu tür evliliklerin Eskişehir’de yaygın olduğunu söylüyor.

Şüphesiz bunda etkisi olan kişi dedesi İrfan Çetinkaya. Eskişehir Hacı Bektaş Veli Vakfı Başkanı Çetinkaya’nın şehirde ağırlığı var, yıllarca Alevi-Sünni çatışması çıkmaması için çabalamış. İrfan Bey’in iki kız torunu Sünnilerle evli, erkek torunu ise bir Sünniyle nişanlı. Bu farklılığı sorun etmiyor, aksine mutlu oluyor. “Bizim içimizden karşı çıkanlar olabilir, artık bu dava bitmeli. Biz Müslümanız, Alevi-Sünni evliliğine karşı değiliz. Her geçen gün, bu evlilikleri pekiştiriyor. Bu çağda böyle bir düşünce yanlış. İstemedi diye kızı öldürmek mi gerekir? Mal mı satın alıyorsunuz ki?” diyor İstanbul Bağcılar’da yaşanan olayı [hatırlatarak...](#)

Bir Alevi-Sünni çocuğu

Canan Doğan, Tuncellili Kemal Bey ile Elazığlı Fatma Hanım’ın beş çocuğundan biri. Alevi babası ile Sünni annesi, 1976’da ölüm tehditlerine aldırış etmeden kaçarak evlenmiş. Elazığ’da büyüyen Canan Hanım, Alevilerin yoğunlukta olduğu bölgelerde büyümüş, okullarda okumuş. Ancak annesinin inançlarına kendini daha yakın hissediyor: “Anneme daha yakın olduğum için Sünniliğe daha yatkınım. Ortaokuldan sonra annem gibi namaz kılmaya başladık. Babam hiç engel olmadı. Oruç tutardık, sahura bizi babam kaldırırdı.”

Bu ibadetlerini bugün de sürdürmeye çalışıyor. Bir yandan da Muharrem orucunu tutuyor, diğer iki kız kardeşi gibi. Kendini bu nedenle arkadaşlarına ‘melez’ diye tanıtıyor, iki kesimin ortasında bir yerde kaldığını söylüyor. İki erkek kardeşi ise bocalamayı daha fazla hissetmiş, Alevi mahallesinde büyüdükleri için. Bir gün Sünniliği eleştirirken ertesi gün cuma namazına gidiyorlarmış.

Lise yıllarında hem Alevi hem Sünni arkadaşları olduğunu ancak çok sıkıntı çektiğini anlatıyor: “Benim ömrüm Alevilere Sünnileri, Sünnilere Alevileri anlatmakla geçti. Çok saçma sorular gelirdi. Aleviler azınlık olduğu için o kadar saçma yorumlar var ki...”

Alevi-Sünni evliliğinin çocuğu olan Canan Hanım’ı iki taraf da kendi yanına çekmek için okul yıllarında epey uğraşmış. Baba Kemal Bey çocuklarının seçimlerde CHP’ye oy vermesini istemiş ancak Canan buna uymayarak ilk oyunu MHP’ye vermiş. Babasının bir başka çekincesi ise başörtüsü olmuş. Canan liseden sonra başını örtmek istemiş, babası bunu engellemiş. Bugün Canan nişanlı, kız kardeşleri evli.

Açıklamalı [H7]: Bu haberde Alevi-Sünni evlilikleriyle ilgili çok sayıda örnek verilmiş; örnekleri çokluğu hem sorunların ortaya konmasında, hem de haberin inandırıcılığında etkili olur. Bunlar haber metninin içerisine yedirilir. Bazıları (ilginç olanlar, haberin ana temasını destekleyenler) ayrıca kutulara yerleştirilerek hem okunurluluğu artırılır, hem de tasarım açısından avantaj sağlar.

Önce beni, sonra Ali Balkız’ı öldüreceklerdi

İbrahim Öztürk, geçtiğimiz yıl İstanbul Ticaret Üniversitesi’nde bir ders esnasında Alevilere hakaret etti iddiasıyla gündeme gelmişti. Ancak olayın iftira, Öztürk’e karşı yapılanın da bir linç kampanyası olduğu kısa sürede ortaya çıktı. Bu süreçte Öztürk’e birçok tehdit gitti, ölüm listelerine adı yazıldı. İbrahim Bey, kendisi üzerinden bir Alevi-Sünni çatışması planlandığını açıklıyor: “Benim olayı çok büyüteceklerdi. Bana karşı kampanya yapan Ali Balkız ve Kazım Genç’in adı ölüm listelerinde çıktı. Belki önce beni öldüreceklerdi, sonra onları öldüreceklerdi. İki kesimi kapıştıracaklardı.” diyor. Kendine karşı komplo başlatan öğrencinin ise bir dönem Avrupa’daki Alevi lobisinin etkili ismi, şimdilerde Ankara’da siyasi parti çalışması içindeki Necdet Saraç’ın yeğeni olduğunu söylüyor. Linç kampanyasının fitilini ateşleyen kızın babası, İbrahim Öztürk’ü arayıp “Kızımı, dayısı Necdet Saraç parmağında oynatıyor, benden çıktı.” demiş. Hatta Ergenekon zanlısı Tuncay Özkan, kızın babasını televizyona çıkartmak için para teklif etmiş, baba bunu kabul etmemiş. Zeynep Hanım ise Necdet Saraç’ı telefonla arayıp linç kampanyasını sonlandırmasını istemiş, aldığı cevap ise ilginç olmuş: “Eşin Zaman Gazetesi’nde yazıyor. Ağzınızla kuş tutsanız bu olayın arkasını bırakmayacağım.” İbrahim Öztürk’e karşı başlatılan bu kampanya, eşinin Tuncellili Alevi olmasının ortaya çıkmasından sonra düşüş yaşadı. Bu süreçte kendisini aramayan ağabeyi bile Zeynep Hanım’ı arayıp “Arkanızdayız” demiş. Alevilerin bir kesimi bu olaydan sonra bilinçlendi, artık bu tür linç kampanyalarına balıklama atlanılmıyor.

İBRAHİM DOĞAN (Aksiyon-Sayı: 798/ Tarih: 22-03-2010)

5. Farklı haber girişi için örnek

Modern Dünya Bireyden Her Alanda "En İyi" Olmasını İstiyor. Ancak Uzmanlara Göre Alarm Zilleri Çalıyor

Modern Çağın Hastalığı Mükemmeliyetçilik!

İş Hayatınızda, Okulda, Evinizde Ve İlişkilerinizde En İyi Olmaya Çalışırken Ne Kadar Yıprandığınızın Farkında Mısınız? Modern Dünyada Hayat Bir Yarış, Başarı Her Alanda Yegâne Hedefken, Stres, Depresyon, Anksiyete Yaşayan İnsanların Sayısı Artıyor. Uzman Psikolog Pelin Atasoy'a Göre Giderek Daha Çok İnsan "mükemmeliyetçilik"ten Mustarip Olacak. Yeni Aktüel Mükemmeliyetçiliği, Hastalık Boyutuna Geldiğini Nasıl Anlayacağımızı Ve Çarelerini Uzmanlara Sordu; Mesleği Gereği Mükemmel Olması Beklenenler Deneyimlerini Paylaştı...

Seda, okula başladığı günden ilköğretim 7. sınıfa gelene dek hep okulun "en" başarılı öğrencisiydi. Hiçbir sınavda birinciliği kimseye kaptırmamış, yakın çevresinin ve öğretmenlerinin ona dair "zeki", "akıllı" tanımlamalarına layık olmak için hep daha çok, daha çok çalışmıştı. 7. sınıfta okuyan tüm öğrencilerin katılmak zorunda olduğu seviye belirleme sınavında kaydırma yapıp düşük puan alınca arkadaşlarının alayları bu yüzden onu çok etkiledi. Okuldan eve döndüğünde, midesi bulanmaya, başı dönmeye başladı, gözleri karardı ve sandalyesine yığıldı. Hemen hastaneye kaldırıldı, doktor kan şekerinin 500'ü geçtiğini söyledi ailesine, ancak hepsi bu kadar değildi. Akciğerleri ödem yapmıştı, ameliyatta ise kanama başladı ve durdurmak için doktor ameliyata ara vermek zorunda kaldı. 13 yaşındaki bir kız çocuğu, gelecekte ona üniversite ve iş hayatının kapılarını ardında kadar açacak yarışta çok ağır bir bedel ödedi: Sağlığı. İsmi değiştirerek gerçek hikâyesini anlattığım Seda, hayatı tehlikeyi atlattı, sağlığı iyiyi gidiyor, yaşadıklarının tek sebebinin "stres" olduğuna inanmakta hâlâ zorlanıyor. Yarışı bıraktı, ancak yine de endişeli, "en iyi" olmazsa üniversitede iyi bir bölümü nasıl kazanabilir?

Seda ve ailesi aslında hepimizin yaşadığı bir ikilemi yaşıyor şimdi. Modern dünyanın tek ölçüsü başarı iken, yarışta önlere olmalıyız, oysa bunun bir bedeli var. İş ve okul hayatında en başarılı, en iyi anne, baba veya sevgili, yani tüm kimliklerimizde "mükemmel" olmaya çalışırken nasıl yorulduğumuzun farkında mıyız? Peki ya bedellerinin? Türkiye Psikiyatri Derneği'ne göre günümüzde her dört kişiden biri yaşamlarının bir döneminde ruhsal hastalıklardan etkileniyor. Ülkemizin 15-55 yaş arasındaki nüfusunda en yaygın hastalıklar içinde depresyon ve anksiyete bozuklukları ilk beşte yer alıyor. Kadınlarda ruhsal rahatsızlık görülme oranı erkeklerin iki katı, şehirlerde ruhsal hastalık görülme oranı, kasaba ve köylerden daha fazla. Türkiye'nin batısında oranlar en yüksek. Bu hastalıklara çare olan antidepresan kullanımı her geçen yıl artıyor. IMS-Türkiye (International Medicine Statistics) verilerine göre 2003 yılında 14 milyon 138 bin kutu antidepresan tüketilirken, bu rakam 2006 yılı verilerine göre 22 milyon 651 bine, 2007 yılında ise 26 milyon 246 bine çıkmış. Sağlık Bakanı Recep Akdağ, 2008 yılında ise 31 milyon kutuya yükseldiğini açıkladı. Elbette bu verilerin "mükemmellik" baskısı ile ilişkisine dair bir çalışma yok, ancak aradaki ilişki bu konu üzerinde Türkiye'de çalışma yapan ilk uzman olan psikolog Pelin Atasoy'un Yeni Aktüel'in sorularına verdiği cevaplarla kurulabilir. Atasoy, "mükemmeliyetçi insan"ı şöyle tanımlıyor: "Kendinde ve/veya çevresindekilerde en ufak bir hatayı bile kabul edemeyen, sürekli olarak eleştiren, kendi doğrularına göre düzeltmeye çalışan, gerçek dışı hedefler koyan ve bu hedeflere ulaşamadığında hayal kırıklığı ve öfke yaşayan, süreçten keyif almaktan uzak, sonuç odaklı, sürekli olarak beğenilmeme ve sevilmemeye kaygısı yaşayan biri."

(...)

AKTÜEL

Açıklamalı [H8]: Öyküleme biçiminde başlangıç en çok yapılan ve en iyisi olan diyebiliriz. Hem merakı artırır; hem de bir parça dramatize etme hakkı tanır haberciye...

6. Ünlülerin her şeyi haber!

Borçlu Ölen Michael Jackson Ölümünden Sonra Altın Yumurtluyor Michael Ölür, Ekonomisi Kalır

25 Haziran 2009'da Ölen Michael Jackson En Çok Kazandıran Ölüler Listesinin Başlarında Geliyor. Ölümünün Üstünden 10 Ay Geçtikten Sonra Sony Music İle Yapılan 250 Milyon Dolarlık Bir Kontratın Kahramanı Olan Jackson'un Borçları Kadar Getirisi De Göz Kamaştırıyor. Hayatına Sebep Olan Şırınga Bile Milyonlarca Dolardan Satışa Çıkarılıyor, İptal Olan Konserleri Yapılanlardan Daha Fazla Gelir Getiriyor. Kısaca Michael Jackson "en Rantabl Ölü" Olma Yolunda Hızla İlerliyor.

Son zamanlarda rivayet çok; ünlü pop yıldızı Michael Jackson'un aslında ölmediği, yüzünü değiştirerek başka bir kimlikle yaşadığı, kimi zaman korumaları eşliğinde bir yerlerde görüldüğü ve hatta farklı bir yüzle TV programlarına katıldığı söylenileri dolaşıp duruyor ortalıkta. Michael'ın gerçekten hayatta olduğuna dair net bir kanıt yok ancak ortada net olan bir şey var ki o da ünlü popçunun ekonomik olarak her zamankinden daha canlı olduğu

Ölümünün üzerinden 10 ay geçmesine rağmen pop yıldızı Michael Jackson hâlâ çok kazandırmaya devam ediyor. Michael'ın sağlıklı son günlerinde yapmadığını ölüsü yapıyor ve mirasçlarıyla beraber sözleşme yaptığı kurumlara, hatta hiç ilgisi olmayan medyaya para yağıdırıyor.

Geçtiğimiz Mart ayında pop yıldızının işlerini idare eden Michael Jackson Estate yöneticileri Sony Music ile 250 milyon dolarlık bir anlaşmayı imzalayarak tarihin en pahalı müzik kontratını gerçekleştirdiler. Kısa sürede beş milyon satan "This is it" filmi ile yıl sonunda çıkarılacak olan, piyasaya sürülmemiş MJ parçalarından oluşan bir albümü de kapsayan kontrat, bunların dışında 10 albümü daha içeriyordu. Ölümünden sonra birkaç ay içinde 100 milyon dolar kazandıran pop yıldızı, sadece bu kadarlık getirisiyle bile 2009'un en çok kazandıran ölüler listesine üçüncü sıradan girmeyi ve tüm zamanların en çok kazandıran ölüsü Elvis Presley'i geçmeyi başarmıştı. Önümüzdeki yıllarda Jackson'ın bu listede bir numaraya oturmasına kesin gözüyle bakılıyor.

Ölümden sonra kontrat var!

Sony Music ile sanatçının bağının yenilenmesi anlamına gelen "asrın kontratı" sayesinde Jackson'ın öldüğünde arkasında bıraktığı şimdilik 125 milyon dolar olarak bilinen borç yükünün silinmesine kesin gözüyle bakılıyor. Jackson'ın, şimdilik reşit olmasalar da yedi yıllık kontrat süresinin sonunda hepsi 18 yaşını geçecek olan çocukları Paris, Prince ve Blanket'in geleceğin milyonerleri olacaklarına da öyle Tabii bunlara şimdi onlarla beraber Michael'ın annesi Kathryn Jackson'ın gözetiminde yaşayan gayrimişru çocuğu Omar Bhatti'yi de katmak gerekiyor. Ancak Michael'ın şimdiden yakınları arasında kavgalara neden olan muhtemel getirileri bu sözleşmeyle sınırlı değil.

Her ne kadar kaybı müzik dünyası için henüz taze olan Michael'ın gelecekte müzikseverleri cezbetmeye devam edip etmeyeceği şüpheli olsa da, öldüğü 25 Haziran 2009'dan beri satılan albümlerin şimdiden 31 milyon adeti geçmiş olması onun uzun bir süre daha "en rantabl ölü" olarak kalmaya devam edeceğinin işaretleri olarak değerlendiriliyor. Jackson'ın ölümünün ilk dokuz ayındaki albüm satışlarından getirisinin 250 milyon doları bulmuş olduğunu da hatırlatmak gerekiyor. Michael'ın ölümü son yıllarda durgunlaşan plak endüstrisine can katmış görünüyor.

Ama popun küresel kralının ölü hâliyle getirisinin bu kadarla kaldığını sanıyorsanız fena hâlde yanılıyorsunuz. Çünkü Michael'ın yakınları ve sözleşmelileri ölümüyle beraber iptal edilen konserlerden bile kazanmaya devam ediyorlar. 13 Temmuz 2009 - 15 Mart 2010 arasında yapılması gereken 50 konser, yıldız popçunun ani ölümüyle iptal edilmiş olsalar bile, gerçekleşmelerinden daha fazla para kazandırmış durumda. Çünkü sanatçının 50 konserinin biletleri büyük ölçüde satılmış olmakla beraber, hayranlarının pek çoğu iade etmek yerine hatıra olarak saklamayı tercih etmişler.

Şırıngası beş milyon

Bu arada Michael, dâr-ı bekâya intikal etmiş olsa da bu dünyada hayranlarının sayısı artmaya devam ediyor. Çoğunluğunu onu hiç canlı olarak sahnede seyretmemiş genç bir kuşağın oluşturduğu hayranları onun ileride piyasaya sürülecek yeni ürünleri için önemli bir müşteri potansiyeli de oluşturuyorlar. Ancak Michael'a dair piyasa sadece onun sanatsal faaliyetlerinden ibaret değil gibi görünüyor. Tıpkı Marilyn Monroe ve Elvis gibi birkaç saniyelğine de olsa kullandığı eşyalar şimdiden müzayedeye çıkarılmak için sırada bekletiliyor. Bunlardan en ilginçlerinden biri ise hiç şüphesiz pop starın ölmeden önce en son kullandığı şırınga. Michael'a evinde hizmet veren bir özel sağlık görevlisinin satışa çıkarmayı düşündüğü ve onun son ölümcül propol dozunu vücuduna enjekte eden şırınga şimdilik beş milyon dolara alıcı bekliyor. Pop starın vücuduna son enjeksiyonu yapan ve onu ölümün kollarına atan bu alet, ölüm yıldönümünde Las Vegas'ta görücüye çıkacak. Michael'ın tabanlarını imzaladığı bir çift mokeseni ise bu kadar anlamlı bulunmasa da 26 bin dolara alıcı bulabiliyor. (...) AKTÜEL

Açıklamalı [H9]: Sözcük oyunları, atasözleri, deyimler başlıkları çekici kılar; onların taşıdığı anlamı da taşımakla iki kere anlaşılır olur.

Açıklamalı [H10]: Araştırma-inceleme haber için konu çok fazla; yeter ki merak olsun, takip olsun.

7. Tarihi olaylar yeniden haber olabilir

Zinde demokratlar

Türkiye’de demokrasi hiç kolay ilerlemedi. Her ileri adım, bir darbe ve gerileme demekti. Hep müdahaleleri konuştuk; bizi 27 Nisan gecesinin sabahına götüren 60 yıllık ‘ısrarı’ anmalı değil miyiz?

1961’de darbe anayasası halkoyuna sunulur. Bayburt’un Aydıntepe kasabası halkı da sandık başındadır; ancak oy vermek için değil, kendilerine gönderilen ‘evet’ oylarını sandığa atmak için. Direnirler, Bayburt’tan ‘hayır’ oyları getirilir ve o getirilen oylar sandığa atılır. Hem Aydıntepe’de hem de Bayburt’ta 61 Anayasası’na ‘hayır’ çıkar.

“Biz zaten Demokrat’tık. ‘Evet’ dememiz mümkün değildi. Hem zarfın içindeki kırmızı renk gözüküyordu, hem de her oy verenden sonra ‘hayır mı, evet mi verdiler’ diye sandığa bakıyorlardı. Hiçbir şey gizleyemezdim.” diyor Oltan Sungurlu o günler için. Başbakan Adnan Menderes ve bakanlar Fatih Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan asılmıştı, sindirilen ‘demokrat’ kitleler ise mesajlarını ‘gözlerine bak anlarsın’ diyerek iletebiliyorlardı. “O seçimlerdeki Menderes duygusallığının dünyada bir örneği yoktur.” diyor Yılmaz Karakoyunlu.

1946’dan itibaren geçilen çok partili Türk siyasi hayatı hep askerî müdahalelerle kesintiye uğradı. Darbeler her bakımdan yıkımdı. Darbeye muhatap olan merkez sağ iktidarlar, 27 Mayıs’ta olduğu gibi ya ağır bedel ödediler ya da 12 Mart ve 12 Eylül’de olduğu gibi şapkayı alıp gittiler. Darbe geliyorsa kaçınılmaz, direnilemez ve karşı konulamazdı! Yakın dönem Türk siyasi tarihinin ‘darbeler tarihi’ şeklinde ele alınması şaşılacak değil bu yüzden.

27 Nisan 2007’de Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Genelkurmay’ın internet sitesine konan ‘e-muhtıra’, darbeler tarihine yeni bir çentik eklemek üzereyken, ertesi sabah hükümet cephesinden gelen karşı bildiriyiyle yeni bir dönem başladı Türkiye’de. Dayatılan 367 formülünün işleme için Meclis’e girmeyen DYP ve Anavatan, 22 Temmuz 2007 seçimleriyle sandığa ve tarihe gömüldü. Ve AK Parti hükümeti ‘mağdur’ olduğu için değil, askerî müdahaleye karşı koyduğu için büyük halk desteği aldı. Bu nedenle 27 Nisan’la başlayan süreç, Hasan Celal Güzel’in de ifadesiyle, ‘bir milat’tır ve artık hiçbir şey eskisi gibi gitmemeye bu tarihte başlamıştır.

27 Nisan’dan sonra Türkiye’de ilk defa darbeler mahkemeye intikal etti ve yargı büyük bir cesaretle ‘müdahaleleri’ soruşturabildi. İktidar partisine açılan kapatma davası yine görülmemiş bir şekilde ‘kapatılamama’ ile neticelendi. Toplum ‘darbe istemiyoruz’ yürüyüşleri yaptı, az sayıdaki genç siviller, ‘genç subaylar rahatsız’ paradigmasını yerle bir etti. Bütün bunlar, 27 Nisan’a karşı duruşa halkın verdiği destekle mümkün oldu. Herkesin 27 Nisan’ı hatırladığı bir ortamda biz 28 Nisan’a dikkat çekmek ve tarihi izdüşümlerine ışık tutmak istedik.

Peki, ya öncesi? Koca 60 yıllık demokratik hayatımızda yaprak kımıldamadı mı? Bartın’ın bir nahiyesinde ille de ‘hayır’ diyen halk sahneye ne zaman çıktı?

Halkta bir memnuniyetsizlik vardı ve bir şekilde karşılığını bulacaktı. Tarihçi Kemal Karpat’a göre, Cumhuriyet’i kuranlar bunu biliyorlardı, partilerinin ismine de ‘Halk Fırkası’ dediler. Tek parti iktidarını taşıyan parti, ‘halk’ kavramını ismine taşısa bile iktidarı halka taşıyamamış, halktaki memnuniyetsizliği katlamıştı. Tek parti iktidarı Halk Partisi’ne karşı kurulan Terakkiperver Cumhuriyet ve Serbest Fırka her seferinde halkın teveccühüne mazhar olmuş, tam da bu yüzden kısa sürede kapatılmıştı.

1946 VE HALK

1945’te çiftçileri topraklandırma kanununa mukavemet ederek ‘dörtlü karar’ önermesiyle sahneye çıkan Celal Bayar ve Adnan Menderes hareketi, çok partili hayata geçişin ilk adımıdır. Sovyet tehdidi karşısında Batı Bloku’na yakınlaşan İsmet İnönü, uluslararası konjonktürün ‘demokrasi’ baskısıyla bu yeni partinin kurulmasına ön ayak bile oldu. Demokrat Parti (DP)’nin kurucuları eski CHP’lilerdi ve programları da büyük farklar içermiyordu başlangıçta. DP, CHP’nin içinden doğmuştu. Ahmet Demirel’e göre, İsmet İnönü tıpkı Serbest Fırka gibi bu partinin de ‘güdümlü’ olacağını düşünmüştü. Yılmaz Karakoyunlu, DP’nin ‘demokratik’ olma vasfını parti kurulduktan sonra kazandığı tezini ileri sürüyor: “Demokratikleşme hareketi, Demokrat Parti’nin il kongrelerinde oldu.

Açıklamalı [H11]: Önemli olayların gelişmelerin yaşandığı dönemde tarihte yaşanan benzer olaylar gündeme getirilir; yeni olmamasına rağmen haber üretilebilir. Başlık “yorgun demokrat”tan mülhem...

Afyon Kongresi'nde avukat Kemal Bey, Balıkesir'de Esat Budakoğlu çok enteresan konuşmalar yaparak demokratikleşmenin önünü açtılar. Manisa ve İstanbul il kongreleri de çok önemlidir.”

1946'da, çok partili hayatın ilk seçimlerinde, halk, oyunu 'açıkça' göstererek atmak zorunda kaldı ve sandıklar kapalı kapılar ardında yine CHP'li yöneticiler tarafından 'gizli' sayıldı. CHP'nin kazanması sürpriz olmadı. Belediye başkan adaylarının CHP il ve ilçe başkanlarıncı, yani vali ve kaymakamlarca belirlendiği bir seçimdi bu.

Karakoyunlu devam ediyor: “Jandarmanın tehdidi altında olan bir köy diyor ki: ‘Ben hayır oyu atarsam ya da Demokratlara atarsam başıma gelmedik kalmaz.’ O tarihlerde de düşününüz ki halkın yüzde 75'i köyde yaşıyor. Bir köyde yaşayanların sayısı da belli. Köylüler zorla CHP'ye oy verdirilmiştir bu seçimde. Bazı köy ve ilçeler protesto ederek oy kullanmamıştır. O tarih itibariyle jandarma dayatmasından imanı gevremiş bir köylünün ya da bir köyün, hükûmeti ve valiyi protesto eden cesareti dünya tarihinde örnek bir olaydır. Sen yukarıdan telkinle benim oyuma müdahale ediyorsun, beni sandığa yaklaşıtırmıyorsun, jandarma baskısı yapıyorsun diye seçimlere girmedik halk, bazı yerlerde.”

Arsılköy, Senirkent hatırlanan yerler. Samsun'un ve İzmir'in bazı ilçe ve köylerinde de halk oy vermeyi reddetti. “1946 seçimlerinde uygulanan kanun ve yöntem sayesinde CHP'nin iktidar olmasıyla, 1960'ta ihtilal yapılması arasında demokrasi ihlali açısından hiçbir fark yoktur.” diyor Karakoyunlu. Kendisi, 11 ve 15 yaşlarındayken İstanbul Laleli Tashan'daki her iki seçime de şahit olmuş.

1946-50 sürecinde parti kongreleri büyük önem arz ediyor. Demokrat Parti'ye yönelen olağanüstü ilgi CHP yönetimini telaşlandırmış, kongrelerde reform süreçleri başlamıştı. Din derslerinin konması, jakoben Recep Peker'in yerine mutasavvıf Şemsettin Günaltay'ın başbakan olarak tercih edilmesi, ‘ebedi millî şef’ vasfının terk edilmesi bunlardan bazıları. Nitekim siyaset bilimci Prof. Dr. Ömer Çaha, Türkiye'de demokrasinin ‘olmazsa olmaz’ bir sisteme dönüşmesinde bazı tutum ve duruşların etkisi olduğunu, en önemlilerinden birinin de Demokrat Parti'nin 1947'de yapılan birinci kongresinde kabul edilen Hürriyet Misakı olduğunu söylüyor: “Hürriyet Misakı, bir özgürlük ve demokrasi manifestosudur. Antidemokratik yasaların kaldırılması, parti başkanlığı ile cumhurbaşkanlığının birbirinden ayrılması, seçimlerin hâkim teminatı altında yapılması, tepeden yönetim yerine halkın siyasete katılması gibi talepleri dile getiren Misak, zamanın şartları dikkate alındığında demokratik hak ve özgürlükleri haykıran bir manifestodur.”

14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle bir dönem kapandı. Peki, bu süreci başlatan ve kaybeden İsmet İnönü'yü nasıl anmalıyız? Gazeteci Nazlı Ilıcak, çok partili hayatın İnönü tarafından sunulan bir lütuf olmadığı görüşünde: “1946'daki seçim hilelerine karşı halk sandığına sahip çıkmış, hile yapılmasını önlemeye çalışmıştır. Ama maalesef yine de seçimler hileli yapılmıştır. O yoğun mücadelenin nihayetinde 1950'de ‘gizli oy, açık tasnif’ esasına geçilmiştir yurt çapında. 1946-50 arasında demokrasi konusunda hem ferdi mücadele hem parti mücadelesi var. Yani böyle, sadece bir lütuf biçiminde 1950'de genel seçimlerle CHP, Demokrat Parti'ye devretmemiştir iktidarı. Halkın tepkisi karşısında mecbur kalmıştır.”

Hasan Celal Güzel de İsmet İnönü'nün ‘dış baskılar’ nedeniyle bu sürece girdiğini, hiçbir zaman iktidarı bırakmayı istemediğini düşünüyor ve ona bir paye verilmesini doğru bulmuyor. Tarihçi Ahmet Demirel, bu süreçte Recep Peker gibi isimlerin ‘Bunlar bizi bölecek, 1950'de iktidara gelecek’ demesine rağmen İnönü'nün duruşunu bozmadığını hatırlatıyor. Netice itibariyle İnönü'nün siyasi öngörülleri doğru çıkmaya bile çok partili hayata geçilmiş, bu bir halk ‘devrim’i niteliğine bürünmüş, buna karşı olanlarda ise ‘karşı devrim’ retoriği sıcaklığını hep korumuştur. Demokrat Parti'nin ilk icraatlarından biri ezanın aslı formuna döndürülmesi olmuştur ki CHP de ‘din açılımları’ bağlamında bunu destekler. Ömer Çaha'ya göre bu da dönüm noktalarından biridir.

1950'li yıllar boyunca, daha düne kadar ‘her şeyin sahibi’ olan CHP siyasi etkinliğini yitirdiği gibi, ‘kamu’da da itibar erozyonuna uğramıştır. 1957 seçimlerinde Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Sadık Altınca, Kara Kuvvetleri Komutanı İ. Hakkı Tunaboğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Fevzi Uçaner Demokrat Parti saflarında siyasete girmişler ve milletvekili olmuşlardı. 1960 darbesine muhatap olan paşalar da daha sonraları Adalet Partisi saflarında siyaset yapacaklardı. Giderek sertleşen iktidar-muhalefet mücadelesinin siyasi alandan sokağa ve devlet dairelerine taşınacağı, hatta bir darbe ile neticeleneceği bilinemezdi. Ama hep böyle bir ihtimal vardı ve CHP artan DP otoritesine karşılık o ihtimale göz kırptı; hem öncesinde hem sonrasında 27 Mayıs'ın içinde oldu. 27 Mayıs 1960'ta düşük rütbeli askerlerin ‘hücre’ şeklinde örgütlenecek kurduğu cuntanın

yönetime el koymasıyla, DP'nin yanında görülen komuta kademesi de hedefe kondu. Tıpkı yargı ve üniversitelerde olduğu gibi büyük tasfiye oldu. Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, tahkir edici muamelelere tabi tutuldu. EMİNSU adı verilen ordudan uzaklaştırılan binlerce askerin içinde 235 general vardı, geriye sadece 25 general kalmıştı. Bu süreç sonrasında Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 1961 sonbaharında idam edildi.

27 Mayıs gibi sert bir darbeye karşı direnildi mi? O günlerde öğrenci olan Oltan Sungurlu, hiç almadığı ve okumadığı Necip Fazıl'ın Büyük Doğu dergisini, 'sakın almayın' denildiği için almaya başladığını söylüyor. Yine hiç âdetleri olmadığı hâlde gidip Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyan Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'i ziyaret ediyorlar. Başgil, Ekim 1961'de Samsun senatörü olarak Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyduğunda Millî Birlik Komitesi üyelerinin huzuruna çıkartılıp "hayatını garanti edemeyiz" tehdidi ile karşılaşır. İyi muamele görmez. Sonrasında hem adaylıktan hem de Senato'dan çekilir. 1965'te Adalet Partisi tek başına seçilinceye kadar yurt dışında yaşar. Bir rivayete göre, sonradan Anayasa Mahkemesi üyesi olan Gümüşhane Senatörü Halit Hulki Zarbun, Başgil'in Meclis'te maruz kaldığı muameleye tek itiraz eden kişiydi. Oltan Sungurlu, "Menderes asıldığı gün Gümüşhane'deydi. Bağırды çağırды kulüplerde. Ondan başka da ses çıkartan olmadı." diyor.

Gazeteci Nazlı Ilıcak, Celal Bayar'ın tavrını hatırlatıyor. "1960'ta Bayar darbeye karşı direnmek istedi duyduğumuz kadarıyla, hatta silahına davrandı Çankaya'da kendisini tutuklamaya geldiklerinde. Orada da yapacak çok bir şey yoktur. Daha fazla kan akacaktı. Zaten bir şey yapmasına fırsat bırakılmayacaktı. Sonra geldiler, onu teslim aldılar. Yassıada'da Bayar'ın böyle müdanasız tavrı devam etti. Onun yanı sıra Fatin Rüştü Zorlu'nun idam sehpasında sandalyeye bir tekme vurduğu ve âdeta kendi kendini astığı ifade edilir. O da bir direnmedir. Ya da Yassıada'dan İmralı'ya giderken Celal Bayar ile Fatin Rüştü Zorlu aralarında Kıbrıs meselesini tartışır. Bayar anlat demiş, o da Kıbrıs meselesini anlatmış. Netice itibarıyla bu da bir direnme. İdama götürüyorlar ama onlar memleket meselesini konuşuyorlar. Askerler de çevrelerinde..."

Menderes'in halk nezdindeki etkisi büyüktü. Karşı duruşu nasıl bir etki oluştururdu bilinmez; ancak darbeci askerler arasında bu mevzunun konuşulduğu ve endişe edildiği rivayeti var. Adnan Menderes, devlet geleneği içinde bir 'beyefendi' tavrıyla yargılamanın sonuna kadar bekledi. Belki de nasıl bir nefretle karşı karşıya olduğunu hiç düşünmek istemedi, nezaketini hiç bozmadı.

AKSİYON

Açıklamalı [h12]: Haberde görüşlerine başvuru kaynaklardan elde edilen bilgileri hem kendi cümlelerinize dönüştürerek, hem de konuşan kişinin ağızından verebilirsiniz. Konuşmayı birebir aktarmak kolay seçmek, kendi cümlelerinize dönüştürmek zor olsa da iyi olanı tercih etmektir. İkisini bir arada kullanmak ise en iyisidir.

8. Para ve sağlık önemlidir!

BDDK sessiz vatandaş sahipsiz

Geçen yıl itibariyle 22 milyar lira kâr yapan bankacılık sektörü, başta 'Kredi kartı aidatı' olmak üzere, 'Hesap işletim ücreti' gibi isimler altında vatandaştan, yılda milyonlarca lira alıyor. Her sene yaklaşık 110 milyon hesaptan, işletim ücreti kesen ve yine yılda 45 milyon kredi kartı kullanıcısından aidat alan bankaların haksız kazançları sürerken, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ise (BDDK) bu işe sessiz kalıyor.

KANMANYA! -1 / DERYA COŞKUN / YENİ ŞAFAK

SUNUŞ...

Günümüzde "Tüketici kral" deniyor. Ancak başta bankalar ve GSM şirketleri olmak üzere birçok sektörde bu kral, kampanya ve sözleşmelerle şamar oğlanına çevrilmiş durumda. Çünkü kral, tam olarak kendisine ne mükellefiyetler getirdiğini bilmediği sayfalarca sözleşmeleri okuyamadan imzalamak durumunda kalıyor. Oysa 4077 sayılı kanunun 6. maddesi ve 5464 sayılı kanunun 24. maddesi, 'Tüketiciyle müzakere edilmeden tüketici aleyhine bir hükmün sözleşmeye konulmasını' men ediyor. Peki hangi banka veya GSM şirketi bu kurala uyuyor? Dolayısıyla uygulamada her zaman kralın bilgisi dışında hazırlanan sözleşmeler imzalanıyor. Kampanyalarla albenili yapılan sözleşmelerin sonunda problem çıktığında ise kral, karşı tarafın insafına terkediliyor. İşte 4 gün sürecek bu yazı dizimizde sözüm ona kralın düştüğü bu trajik durumlara dikkat çekiyor ve siz siz olun caf cafil kampanyalara KANMANYA, yani kanmayın diyoruz. İlgilileri ise kralın doğru bilgilendirilmesi prensibini uygulamaya davet ediyoruz.

Türkiye'de bankalar geçen yıl 22 milyar lira kâr açıkladı. Başta kredi kartı aidatı olmak üzere, hesap işletim ücretlerinden milyonlarca lira kazanan bankalar servetlerinin üzerine servet katarken, tüketici ise büyük zarar görüyor. Bugün yüzlerce kişi, bankaların kendilerinden aldığı haksız kazancın peşine düşmek için hakem heyetlerine başvuruyor

EN ÇOK ŞİKAYET ALAN KURUM

Konuyla ilgili görüşlerini aldığımız Tüketiciler Birliği Onur Kurulu Başkanı Aydın Ağaoğlu, BDDK'nın bu sessiz tavrına karşılık vatandaşın kaymakamlıklarda kurulan hakem heyetlerinde hakkını aradığını söyledi. Tüketiciler Birliği'nin 2009 yılı hak ihlalleri raporunda, 2009 yılında Bankacılık ve İletişim sektörünün, şikayetlerde en başta yer aldığını hatırlatan Ağaoğlu, ihbarların da genelde kart aidatları ve tüketici kredileri üzerinde yoğunlaştığını belirtti.

ÖĞRENCİYE DE ÜYELİK AİDATI

Tüketici Birliği'ne bu noktada gelen şikayetler de her geçen gün büyüyor. Bunların içinde belli bir mesleği olup çalışan vatandaş da var, öğrenci de... Örneğin, bir öğrencinin bilgisi dışında kartının statüsü değiştiriliyor. Öğrenciye daha önce ödediği miktarın biraz daha üzerinde olmak üzere, 35 lira kart aidatı ödemesi gerektiği bildiriliyor. Üstelik daha önce "öğrenci kartı" olarak verilmiş kredi kartından aidat alınmayacağı belirtilirken, kartın statüsünün değişmesiyle 35 lira tutarında bir ücret talep ediliyor. Söz konusu bankanın yapılan alışverişlerde üye işyerlerinden belli bir kesinti yapıldığı bilgisini veren vatandaş, buna ek olarak üyelik aidatı alınmasından da şikayetçi.

YARGITAY DA HÜKÜM VERDİ

Bankaların kredi kartı aidatıyla ilgili tüketicilerden aldıkları ücretlere karşılık açılan davalarda Yargıtay'ın 3 adet örnek kararı mevcut. Bu anlamda Yargıtay'ın kararında, önceden hazırlanmış

Açıklamalı [h13]: Araştırmacı gazetecilik konuları sınırsız. Gazetelerde her gün rastladığımız bir çok konu biraz derinlemesine araştırıldığında bu tür haberlere dönüştürülebilir. Haberi "koklayabilen" muhabirler için konu sıkıntısı çekmek diye bir şey söz konusu değil. Yeter ki merak olsun, titiz davranılsın, sabırlı olunsun.

standart sözleşmelerde yer alsada kart ücretlerinin tüketicilerden tahsil edilemeyeceği hükmü var. 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Kanun da aynı hükmü getiriyor.

MİLYARLIK AİDAT ÜCRETİ ALINIYOR

Kredi kartı aidatının alınabilmesi için, tüketiciden hükmün yanında parafının ya da imzasının alınması gerektiğinin altını çizen Ağaoğlu, bugün 45 milyon kredi kartı kullanıcısından 30 ila 150 lira arasında değişen meblağlarda aidat ücreti alınması durumunda 3-4 milyar liranın üzerinde bir kazanç elde edildiğini açıkladı.

BANKALARIN UYANIKLIĞI

Kredi kartı aidatları normal şartlarda yıllık alınıyor. Ancak bazı bankaların, vatandaşın değmez rakamlar için hakem heyetlerine giderek zaman harcamayacağını göz önünde bulundurmaları nedeniyle aidatları 4'e 5'e bölmesi de söz konusu. Yani kurumlar, bu yolla halkı bezdirmeye çalışıyor. Bankaların, yaptığı fiyatlandırmaları, sunduğu hizmeti satın alan tüketiciyle ayrıca anlaşması gerekiyor. Bunun yanında tabi bir de tüketicinin "Ben bunu kabul ediyorum" demesi gerekir. Bütün bunların yanında bazı bankalar daha da ileri giderek, 'Kurumumuz bu sözleşmedeki şartları dilediği gibi değiştirebilir' şeklinde bir hüküm de belirtiyor. Oysa, bu konuda kesin bir kanun da mevcut: "Asla bir sözleşme tek taraflı olarak tüketici aleyhine düzenlenemez." Bu nedenle sonradan sorun yaşamamak için tüketicilerin sözleşmeleri dikkatli okumaları büyük önem taşıyor.

Bankalar karşısında süt dökmüş kedi gibi

Tüketicilerin en çok şikâyet ettiği konulardan biri de hesaplardan alınan kart güvence bedelleri ve aile sigortası bedeli olduğunu söylemiştik. Fakat bankalar bazen öyle ileri gidiyor ki, kabul edilmeyen kredi kartlarına bile ekstre gönderip bu söz konusu bedelleri alabiliyor. İşte size çarpıcı bir örnek daha: "Birçok kredi kartımdan geçmiş dönemlerde kart aidatı alındığını öğrendiğimde hemen kartlarımı iptal ettirdim. Ancak kartlarımdan birini kaybetmiştim. Bankaya bildirdim ve yenisini göndermemelerini istedim. Fakat beni müşteri hizmetlerinden defalarca arayıp kart göndermek istediler. Kabul etmedim.

KAÇIŞ ŞANSI YOK!

Bu iptalden yaklaşık bir hafta sonra ofisime çıkarken asansörde bir kurye vardı. "Nereye gikiyordun?" dedim, benim ismimi

veren kurye kredi kartı getirdiğini söyledi. Ben de kuryeyi asansörden bile çıkarmadan aşağı gönderdim. Yani kartı teslim almadım fakat bu olaydan 10 gün kadar sonra bu teslim almadığım ve gönderdiğim kartın hesap ekstresi geldi. Ekstrede 100 lira kart aidatı ve 37,37 lira da kart güvence sigorta bedeli görünüyör. Baktım bu böyle olmuyor. Yetkili kuruma bir dilekçe yazdım. Daha sonra da bana bu kartla ilgili bir ekstre daha geldi ve aynı şekilde benden yine kart aidat bedeli ve o sigorta bedeli talep ediyor.

Tüketicimizin hikâyesi burada bitmiyor tabii. Çünkü vatandaşımız bankayı BDDK'ya şikâyet ettikten sonra kurumdan şikâyetin bankaya iletileceğine dair cevap alıyor. Haliyle tüketici BDDK'ya soruyor; "Bankanın benden bu ücreti almasına nasıl göz yumarsınız?"

Ölmeden önceki son tercihin sorulması gibi...

Bugün bankalar birçok yerde vatandaşla kredi kartı sözleşmesi yapıyor. Öyle ki, fotoğrafta da görüldüğü üzere, bu uygulama acil servis önüne kadar getirilmiş durumda. Oysa ki, 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu'nun 8. maddesi bu durumun yasak olduğuna dair açıkça hüküm veriyor: Madde 8 - Kart çıkaran kuruluşlar, talepte bulunmayan veya sözleşme imzalamayan kişiler adına hiçbir şekil ve surette kart veremezler. Bu kuruluşlarca genel müdürlük veya şube haricinde kredi kartı talebi toplanabilecek yerler Kurumun uygun görüşü alınarak Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği tarafından müştereken belirlenir.

Açıklamalı [h14]: Haberde yargı kararlarından yararlanmak, hem malzeme sağlaması bakımından, hem de habere inandırıcılık katmak açısından önemli; ihmal edilmemesi gerekir.

Açıklamalı [h15]: Bu ve buna benzer konularda eleştirilecek, yanlışlı ortaya konulacak çok sayıda yön/açık bulunabilir; bunları bilen, konuşmaya hazır mağdurlar, dernekleri ve uzmanlar da çok.

Kapatılan kartların aidatları nerede?

Mağdur anlatıyor: "Bir bankanın müşterisiyken, hiç talep etmediğim halde tarafıma gönderilen birçok kredi kartım oldu. Zamanla çoğalan bu kartların hiçbir şekilde ödemesi aksamadı. Borcun tamamı günü gelince ödendi. Bu kartlarımdan birine birkaç ay önce yıllık aidat ücreti olarak 60 lira yansıtıldı. Defalarca müşteri temsilcisine bildirdim. Yetmedi, haklı müşteri hattını aradım, ayrıca yazılı olarak da dilekçe verdim. Fakat iptal edilmedi. Üstelik tarafıma da dönüş yapılmadı. Bunun üzerine de bankaya, bütün hesaplarımı ve kartlarımı iptal etmek istediğimi söyledim. Sadece bir adet kredi kartımı belirli nedenlerden dolayı kullanıma açık bıraktım. Daha önce aidat kesilen kartıma da ait taksit borcumu da kapattım. Buna rağmen, kapatmadan sonra da kartla ilgili işlem yapıldığını gördüm. Tekrar kalan borcumu kapattım. Kartım iptal edilmiş gözükmesine rağmen, aidat ücreti yine tarafıma iade edilmedi. Bütün kartlarıma ait aidat ücreti ve hesaplarıma ait işletim ücretinin tarafıma iade edilmesini istiyorum. Kendilerine yasal yollara başvuracağımı söylememe rağmen, yine sonuç alamadım. Şu anki kartımı dahi sadece belli nedenlerden dolayı iptal edemiyorum. Üstelik bu kartıma dair de türlü türlü sorunla karşılaştım. Benden istedikleri ücretin ise haddi hesabı yok."

Bunun adı kurt-kuzu hikayesi

Kart aidatına itiraz edilmesi durumunda, bankaların, halka 5464 sayılı kanunun 13. maddesini gerekçe olarak gösterdiğini belirten Tüketiciler Birliği Onur Kurulu Başkanı Aydın Ağaoğlu, "Kanunun 13. maddesinde kart aidatı alacaksın demiyor, yıllık ücret ve her türlü komisyon oranlarıyla, bunları uyguladıkları faiz gibi şeylerin aylık olarak kuruma iletilmesi gerektiği söyleniyor. Yani o madde tüketici ve banka arasında değil, BDDK ile bankaları kapsayan bir sözleşme maddesi. Bu tıpkı şuna benziyor; kuzu derenin alt kısmında su içerken, yukarıdaki kurt, 'suyumu kirletiyorsun kuzu seni yiyeceğim demiş. Kuzu da ama ben aşağıdayım nasıl senin suyunu kirletebilirim deyince, kurt, 'Olsun ben seni yemeyi kafaya koydum' demiş. Yani bankalar zaten bu aidatı almayı kafaya koymuş."